

SLUTRAPPORT AVSEENDE REGERINGSUPPDRAG

2005-2007 om spridning av kunskap och metoder som stärker det alkohol- och drogförebyggande arbetet i skolan

1 april 2008

www.fhi.se

Innehåll

<i>Sammanfattning</i>	4
<i>Inledning</i>	5
<i>Skolans roll och förutsättningar</i>	6
<i>En bild av skolan</i>	7
<i>Om hälsofrämjande och förebyggande arbete i skolans styrdokument</i>	7
<i>Några aktörer i det skolbaserade alkohol- och drogförebyggande arbetet</i>	8
<i>Från traditionell faktaundervisning till fokus på risk- och skyddsfaktorer</i>	10
<i>Några vanliga kunskapsbaserade metoder/program</i>	11
<i>Uppdragets genomförande</i>	13
<i>Grundläggande resurser</i>	14
<i>Kunskapsstöd på djupet - försöks- och spridningslänen Skåne och Värmland</i>	15
<i>Erfarenheter</i>	18
<i>Bred spridning till samtliga kommuner och grundskolor</i>	19
<i>Insatser för kvalitetssäkring</i>	21
<i>Internationellt</i>	21
<i>Erfarenheter</i>	21
<i>Utvärderingar, resultat och måluppfyllelse</i>	22
<i>Webbenkäter och telefonintervjuer</i>	22
<i>STAD:s utvärdering av "Skolan förebygger"</i>	24
<i>Måluppfyllelse i relation till de fem delmålen</i>	24
<i>Diskussion och slutsatser</i>	27
<i>Framgångsfaktorer för implementering</i>	28
<i>Hinder/problem</i>	29
<i>Framtiden</i>	30
<i>Från AN till ANTD</i>	32
<i>Förslag till fortsatta insatser i skolan 2009-2011</i>	33

Sammanfattning

Risk och skyddsfaktorer för alkohol och droganvändning bland ungdomar, som skolan kan påverka, handlar och om att främja skolnärvaro, uppvisa tydliga förväntningar, ge förutsättningar för studiero, trygghet och goda relationer. Viktiga verktyg är föräldrasamverkan, metoder som stärker lärarledarskapet och som tränar elevernas sociala och emotionella kompetens. Allt detta går hand i hand med skolans lärande kärnuppdrag. Statens folkhälsoinstitut har haft i uppdrag av regeringen att arbeta med att sprida kunskap om verkningsfulla alkohol- och drogförebyggande insatser i skolan under perioden 2005-2007. Arbetet har bedrivits i samarbete med en rad myndigheter.

Genomförandet av uppdraget har skett längs tre huvudlinjer: uppbyggnad av grundläggande resurser i form av utbildningar samt informations- och kunskapsmaterial, kunskapsstöd på djupet i två försöks- och spridningslän samt bred spridning av ett urval metoder till samtliga kommuner och skolor.

Det informations- och kunskapsmaterial, som producerats, har beställts i stora upplagor av kommuner och enskilda skolor. En hemsida, www.fhi.se/skolanforebygger, har byggts upp som kommunikationskanal och kunskapsstöd.

I de två försöks- och spridningslänen Skåne och Värmland har sammanlagt 11 kommuner/stadsdelar deltagit i utvecklingsarbetet, vilket resulterat i införandet av ett urval förebyggande program i deltagande kommuners skolor.

Fokus i den breda spridningen till samtliga kommuner har legat på genomförande av regionala konferenser i samverkan med främst alkohol- och drogsamordnare på länsnivå. Två fempoängs distansutbildningar i "Förebyggandets konst" har genomförts i samarbete med Örebro universitet.

STAD i Stockholms läns landsting har, på uppdrag av Statens folkhälsoinstitut, gjort en extern uppföljning av arbetet med uppdraget. Den visar att en god grund för fortsatt förebyggande arbete i skolan lagts genom "Skolan förebygger" trots att alla projektmål inte har uppnåtts. En god dialog mellan involverade personer samt en förmåga att lösa oförutsedda problem framstår som karaktäristiska drag i arbetsprocessen. En bredare uppsättning av utvärderade effektiva metoder kunde ha underlättat arbetet liksom en större tillgång på personer med kompetens att utbilda.

De program som har fått störst spridning är föräldramötesprogrammet "Örebro preventionsprogram" (ÖPP) samt Motiverande samtal för elevhälsans personal. Skolbaserade program som är inriktade på att stärka lärarens ledarskap eller på att utveckla barnens sociala och emotionella kompetens har också fått stor spridning.

Spridningsarbetet har skett i nära samarbete med lokala och regionala aktörer och anpassats till det arbete som redan påbörjats lokalt. Lokala och regionala

företrädare har, efter de regionala konferenserna, initierat ytterligare förankrings- och utbildningsinsatser.

Inför perioden 2009-2011 föreslås årliga länsvisa möten tillsammans med regionala samverkansparter, samverkan med ledande opinionsledare inom skolans område, utveckling av DVD-baserat läromedel i motiverande samtal samt fortsatt utveckling av webbsidan.

Inledning

”Kan skolan hjälpa till att stärka elevernas självkänsla så att de blir trygga i sig själva så får vi ett bättre samhälle. En människa som är trygg i sig själv ger sig inte på andra. Lär du känna dig själv och dina känslor så kanske du låter bli alkohol och droger. Allt missbruk handlar ju om att du mår dåligt och inte kan ta itu med det.”

Tina Jacobsson, lärare, Kirsebergsskolan, Malmö

Såväl pojkar som flickor i årskurs nio ökade sin genomsnittliga årliga alkoholkonsumtion under senare delen av 1990-talet. Kraftigast var ökningen för pojkar. Efter 2000 minskade emellertid pojkarnas konsumtion avsevärt för att 2007 åter ligga på ungefär samma nivå som ett decennium tidigare, cirka 30 dl ren alkohol/år. Flickornas genomsnittliga konsumtion ökade ända fram 2005 då årskonsumtionen nådde 32 dl. En nästan 70-procentig ökning på tio år! Därefter har även flickornas konsumtion minskat. Det faktum att också andelen alkoholkonsumenter bland pojkar och flickor i årskurs nio har minskat under hela 2000-talet indikerar att nedgången i konsumtion bland dem som dricker alkohol inte varit så stor som statistiken ger intryck av. (CAN, 2008).

Andelen pojkar och flickor i årskurs nio som någon gång prövat på narkotika ökade under hela 1990-talet fram till 2001 då tio respektive nio procent hade prövat narkotika. Därefter har andelen pojkar och flickor som prövat på narkotika minskat till sex respektive fem procent år 2007.

Den oroande utvecklingen av ungdomars alkohol- och drogkonsumtion resulterade i tre regeringsuppdrag om förebyggande insatser i skolan vilka redovisades under 2002 och 2003.

I rapporten ”Förebyggandets konst” (Statens folkhälsoinstitut, 2002) gav Statens Folkhälsoinstitut i samarbete med Skolverket 2002 förslag på hur skolan kunde stärka sitt alkoholskadeförebyggande arbete genom kunskapsbaserade insatser. Ytterligare en rapport (Myndigheten för skolutveckling, 2003) från de båda myndigheterna byggde på ”Förebyggandets konst” men omfattade även narkotikaförebyggande insatser och ett hälsofrämjande skolutvecklingsperspektiv. I rapporten redovisades en implementeringsplan för genomförande av de förslag som gavs.

Samma år lämnade även FHI rapporten ”Att upptäcka mötesplatser” (Statens folkhälsoinstitut, 2003) med förslag till hur inslag om prevention och missbruk kan ingå som obligatoriskt inslag i grundutbildningen av lärare.

Regeringsuppdraget ”Skolan förebygger”

Den 16 september 2004 gav regeringen i uppdrag åt Statens folkhälsoinstitut att tillsätta en arbetsgrupp för att uppdatera och under perioden 2005-2007 genomföra den implementeringsplan som tidigare redovisats i rapporten om alkohol- och drogförebyggande arbete i skolan. Arbetet skulle ske i samarbete med Alkoholkommittén, Mobilisering mot narkotika och Myndigheten för skolutveckling samt i dialog med Svenska Kommunförbundet och Landstingsförbundet (nuvarande Sveriges Kommuner och Landsting) samt Brottsförebyggande rådet.

Målen för kunskapsspridningen var enligt uppdraget:

- att alla kommuner skall nås av information om värdet av en alkohol- och narkotikapolicy i skolan,
- att samtliga skolledare nås av kunskap om värdet av en ny inriktning på alkohol- och narkotikaförebyggande insatser i skolan,
- att kommuner tar ansvar för att stimulera skolor att skapa policies för att främja elevers hälsa och förebygga alkoholskador, drogmissbruk samt andra riskbeteenden,
- att olika former av fortbildning i förebyggande arbete görs tillgängliga för lärare och annan skolpersonal,
- att framställa och sprida kunskapsunderlag och annat material som är nödvändiga i informations- och utbildningsprocessen.”

Skolans roll och förutsättningar

”När barnen faller ut från skolan, är vägen kort till äldre, antisociala och kriminella vänner.”

/David P. Farrington, kriminolog på Cambridge University

Skolan utgör Sveriges största arbetsplats. I landets 4 800 grundskolor vistas 960 000 elever och 93 000 lärare. Budgeten för enbart grundskolan löper på 74 miljarder kronor. Skolan är således en gigantisk organisation och det krävs omfattande insatser och långsiktighet för att uppnå nationellt genomslag för en ny inriktning och nya metoder i det förebyggande arbetet. Dessutom är det många aktörer/intressenter som vill lyfta in sina frågor i skolans värld. Förebyggande arbete i skolan har flera fördelar. Man når alla elever och genom breda universella insatser till alla elever behöver ingen känna sig utpekad eller stigmatiserad. Genom skolan finns även möjlighet att nå föräldrar. Den nioåriga grundskolan ger förutsättningar för långsiktighet. Insatser riktade till alla elever ger inte så starka effekter men, eftersom många olika riskbeteenden har samma underliggande förklaringsfaktorer och ofta förekommer hos samma individer finns möjlighet att påverka en rad olika riskbeteenden hos barn och unga, till exempel, alkohol- och drogmissbruk, våld, kriminalitet och bristande skolanpassning (Sundell, 2005).

En bild av skolan

”Mellan 20 och 50 % av lektionstiden försvinner på grund av oro och störningar i klassen. Lärarna är inte utbildade i att förebygga eller hantera denna oro”

Terje Ogden, professor i psykologi, Atferdssenteret Unirand, Oslo

Skolverkets rapport ”Attityder till skolan” (Skolverket, 2007) visar på en i många avseenden positiv utveckling av elevernas inställning till skolan och skolans personal. Andelen elever som alltid eller oftast tycker det känns meningsfullt att gå till skolan har under den senaste tioårsperioden ökat från 61 till 72 procent. Andelen elever i årskurs 7-9 som uppger att de trivs mycket bra eller ganska bra med sina lärare har ökat med cirka 10 procent under sista tioårsperioden till nästan nio av tio elever.

I Skolverkets attitydundersökning framkommer emellertid också mer oroande uppgifter. Var fjärde lärare har alltsedan 1997 uppgett att de under det senaste året utsatts för våld, hot eller trakasserier på sin arbetsplats. Vanligen är det elever som står för trakasserier och främst är det lärare i åk 7-9 som är utsatta. Majoriteten (55 procent) av eleverna i åk 4-6 tycker att det bara ibland finns arbetsro medan 13 procent tycker att det sällan eller aldrig är arbetsro på lektionerna. Cirka 50 procent av eleverna i såväl gymnasiet som i åk 7-9 anser att arbetet på minst hälften av lektionerna kommer igång först långt efter det lektionen har börjat.

Skolan är också en våldsutsatt plats för barn och ungdomar. Enligt Brå (Brå 2006) utgör skolan eller skolgården den vanligaste platsen för såväl det grövre som det lindrigare våld som ungdomar råkar ut för.

Om hälsofrämjande och förebyggande arbete i skolans styrdokument

”Om vi ska nå kunskapsmålen så måste vi ha en lugn och trygg skola. Inte en skola i kaos”

Mats Nilsson, rektor, Kalmar

Skolan har, enligt gällande läroplaner (Lpo 94, Lpf 94), ett ansvar för att eleverna, då de lämnar skolan, har grundläggande kunskaper om förutsättningarna för en god hälsa samt har förståelse för den egna livsstilens betydelse för hälsan och miljön. Rektor har ansvaret för att ämnesövergripande kunskapsområden integreras i undervisningen i olika ämnen. Sådana kunskapsområden är exempelvis miljö, trafik, jämställdhet, konsumentfrågor, sex och samlevnad samt riskerna med tobak, alkohol och andra droger.

Skolans hälsoarbete uppmärksammas särskilt i Skolverkets allmänna råd och kommentarer till de kvalitetsredovisningar som skolor och kommuner är skyldiga att upprätta (Skolverket, 2006). Förutsättningarna, arbetet och måloppfyllelsen då det gäller hälsa och livsstil är ett av två prioriterade områden. Allra störst relevans mot bakgrund av de insatser som fungerar förebyggande i skolan har dock läroplanens mer allmänna formuleringar om skolans psykosociala miljö, till exempel att skolan ska ”sträva efter att vara en levande social gemenskap som ger trygghet och vilja och lust att lära främja

elevernas harmoniska utveckling och ha ett särskilt ansvar för de elever som av olika anledningar har svårigheter att nå målen för utbildningen”.

Några aktörer i det skolbaserade alkohol- och drogförebyggande arbetet

I regeringens proposition om nationella handlingsplaner för alkohol och narkotika (2005/06:30) behandlas insatser i skolan: ”Skolan är en central arena för förebyggande barn- och ungdomsinsatser. Preventionsinsatserna bör vara breda och utveckla skyddsfaktorer för barn och unga. Viktiga inslag är insatser mot skolk, ett utvecklat föräldrastöd, en undervisning som kombinerar kunskapsförmedling med samtal och träning av olika sociala färdigheter.”

Nationell nivå

På nationell nivå har Alkoholkommittén varit en viktig aktör i implementeringen av den nationella alkoholpolitiken. Skolan har varit en av kommitténs prioriterade arenor och flera utvecklingsprojekt har initierats av kommittén. Ett exempel är utvecklingsarbetet vid fyra försöksskolor utanför storstadsområdena under åren 2003-2007. Målsättningen var att, utifrån de hörnstenar som beskrivs i rapporten Förebyggandets konst, utveckla insatser inom skolorna för att förebygga alkoholrelaterade skador.

Andra insatser, som delvis berört skolan och initierats av Alkoholkommittén, är utvecklingsarbetet i sex försökskommuner.

Mobilisering mot narkotika har parallellt med Alkoholkommitténs initierat och gett ekonomiskt stöd till utvecklingsinsatser i 11 storstadsskolor.

Vid årsskiftet 2007/2008 lades Alkoholkommittén och Mobilisering mot narkotika ner och huvuddelen av dess uppgifter överfördes till Statens folkhälsoinstitut.

Myndigheten för skolutveckling stödjer kommuners och skolors arbete för ökad kvalitet och bättre resultat. Förebyggande och hälsofrämjande insatser är en integrerad del i detta stöd. Det nätverk av hälsofrämjande skolor, som dåvarande Folkhälsoinstitutet initierade i mitten av 90-talet, övergick i samband med FHI:s omorganisation 2001 till Myndigheten för skolutveckling. Två aktuella regeringsuppdrag berör specifikt skolornas förebyggande arbete. De två uppdragen handlar om kunskapsbaserade mobbningsförebyggande insatser samt om ökad samverkan kring riskutsatta barn mellan skola, polis och socialtjänst.

Skolverkets roll i utbildningssystemet är att ange mål för att styra, att informera för att påverka och att granska för att förbättra. Situationen i skolan speglas av myndigheten i olika rapporter.

Ungdomsstyrelsen har haft i uppdrag att ge stöd till förebyggande och främjande ungdomsverksamhet i socialt utsatta områden. Satsningen har haft fokus på den ”fria tidens arena” och har endast delvis berört skolan.

Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) driver sedan hösten 2006 ett pilotprojekt ”Pinocchio” i samverkan med IMS, Socialstyrelsen. Syftet är att förbättra arbetet kring barn upptill 12 år som riskerar utveckla ett varaktigt normbrytande beteende. I projektet ingår 18 team med deltagare från främst förskola/skola, socialtjänst och barn- och ungdomspsykiatri.

Socialstyrelsen har haft i uppdrag av regeringen att fördela ekonomiskt stöd till frivilligorganisationer för kunskapsbaserade förebyggande insatser. Skolans förebyggande arbete har endast delvis berörts av de bidrag Socialstyrelsen har beviljat. Institutet för utveckling av metoder i socialt arbete, IMS, inom Socialstyrelsen publicerar sammanställningar av kunskapsöversikter över metoder och insatser som fungerar i socialt arbete. Dessa berör i viss mån skolan.

Lokalt/regionalt

Med medel från länsstyrelserna finns alkohol- och drogsamordnare på länsnivå (länsamordnare) anställda i samtliga län. De har till uppdrag att implementera de nationella handlingsplanerna på alkohol- och narkotikaområdet och utgöra en länk mellan nationell, regional och lokal nivå samt att bidra till uppbyggnaden av en hållbar och effektiv struktur. Knappt 60 procent av länsamordnarna har utvecklat ett samarbete med grundskolan och nästan hälften har utvecklat samarbete med gymnasieskolan. Länsamordnarna har utgjort institutets viktigaste regionala samarbetspart i arbetet med regeringsuppdraget Skolan förebygger. (Statens folkhälsoinstitut, 2008)

Länsstyrelserna har under senare år också gett ekonomiskt stöd till kommuner för att delfinansiera anställningen av kommunala alkohol- och drogsamordnare. Enligt den kartläggning av de kommunala samordnarnas arbete som Alkoholkommittén genomfört under åren 2003-2007 fanns det 2007 inte mindre än 239 kommunala samordnare (Alkoholkommittén, 2007). Enligt kartläggningen arbetade 2007 en tredjedel av samordnarna med att stärka skolans psykosociala miljö och nästan 90 procent arbetade med föräldraprogram.

Knappt 70 procent av kommunerna i landet hade 2004 en folkhälsoamordnare med uppgift att stimulera folkhälsoarbetet i kommunen. Av dessa hade 80 procent ett organiserat samarbete med ”annan aktör inom kommunens alkohol- och drogförebyggande verksamhet. (Statens folkhälsoinstitut, 2006).

I en del län utgör SKL:s länsavdelningar ett viktigt stöd för skolutveckling, bland annat genom väletablerade nätverk och kommunikationskanaler till rektorer, skolchefer och förtroendevalda.

Olika frivilligorganisationer genomför också insatser gentemot skolan med syftet att förebygga alkohol och droger bland ungdomar. CAN är en organisation med drygt 40 organisationer som medlemmar. Förutom olika utbildningar inom alkohol- och drogområdet samt en hemsida (www.drugsmart.se) för ungdomar genomförs årligen en stor undersökning om ungdomars drogvanor i åk 9 samt gymnasiets årskurs 2.

Från traditionell faktaundervisning till fokus på risk- och skyddsfaktorer

”Ta eleverna på bar gärning – när de gör rätt!”/Birgitta Kimber

Preventionsforskningen har under de senaste decennierna gett värdefulla kunskaper om vilka insatser som fungerar förebyggande för barn och ungdomar. Resultaten visar på att skolan kan spela en viktig roll i det förebyggande arbetet. Men forskningen ger också exempel på vanligen förekommande förebyggande insatser i skolan som i vetenskapliga studier visat sig verkningslösa eller rent av kontraproduktiva.

Ett centralt begrepp inom preventionsforskningen är risk- och skyddsfaktorer. Såväl svensk som internationell forskning (Sundell, 2007a) visar på ett antal riskfaktorer, som på gruppnivå ökar sannolikheten för att problembeteenden av olika slag uppstår. Exempel på riskfaktorer är föräldrars bjudvanor/inställning till alkohol, anknytning till familjen, låg social kompetens samt otrivsel, oordning, låga förväntningar, skolmisslyckande, skolk och brist på struktur i skolan. Enstaka riskfaktorer medför sällan någon nämnvärd förhöjd risk. Sambandet till riskbeteenden blir däremot tydligt vid flera parallella riskfaktorer. Skyddsfaktorerna kan sägas moderera effekten av riskfaktorerna. Man kan koppla de olika risk- och skyddsfaktorerna till samhällsnivå, skolnivå, familjenivå och individnivå. I huvudsak är det samma risk- och skyddsfaktorer som identifierats för drogbruk, kriminalitet och bristande skolanpassning. Ett verkningsfullt förebyggande arbete bör inriktas på att minska antalet riskfaktorer och stärka skyddsfaktorerna runt barn och ungdomar.

Fyra hörnstenar

Det är utifrån risk- och skyddsfaktorperspektivet som regeringsrapporten *Förebyggandets konst* (Statens folkhälsoinstitut, 2002) ger förslag på ett antal förebyggande insatser som kan grupperas under fyra hörnstenar i det förebyggande arbetet:

- Psykosociala insatser för en lugn och trygg inlärningsmiljö och social/emotionell kompetens
- Samverkan med – och stöd till - föräldrar
- Insatser inom elevhälsan
- Fritiden

Arbetsron är central, inte minst för dem som har svårt att klara skolans mål. Forskning visar idag på metoder som hjälper läraren att stärka sitt *ledarskap* och skapa struktur och arbetsro i klassrummet. Forskningsbaserade metoder finns även för att stärka barns *sociala och emotionella kompetens* vilket gett positiva effekter på psykisk hälsa, konfliktlösningsförmåga och förmåga att stå emot gruppträck.

Samverkan mellan skolan och föräldrarna stärker elevernas studieprestationer och förebygger riskbeteende hos barnen. Tydlig gränssättning kring alkohol, gärna gemensamt för föräldrarna i en klass, har visat goda resultat i form av minskat berusningsdrickande. *Föräldrastödkurser*, där föräldrarna möts och får

stöd att hantera vardagskonflikter med barnen på ett sätt som innefattar både värme och struktur, har också ett starkt stöd i forskningen.

Elevhälsan har genom sin närhet till eleverna och kunskap om elevernas hälsa stor betydelse för det förebyggande arbetet i skolan. Det understryks i propositionen om elevhälsans arbete ”Hälsa, lärande och trygghet”, som antogs av riksdagen 2001. *Motiverande samtal* är en samtalsmetod med vars hjälp elevhälsans personal kan utveckla dialogen med eleverna och hjälpa unga att själva komma till insikt om hur de kan förändra ohälsosamma levnadsvanor.

Att utveckla ett inspirerande intresse på *fritiden* tillsammans med trygga kompisar kan fungera som en skyddsfaktor. Studier visar att problem med t.ex. alkohol, narkotika och kriminalitet ökar när unga med riskbeteenden samlas i fritidsmiljöer där de saknar kontakt med kamrater som fungerar bra. Detta är särskilt tydligt i ekonomiskt och socialt missgynnade områden där eleverna ofta har sämre tillgång till inspirerande och engagerande fritidsaktiviteter.

En *bred strategi mot mobbning*, som involverar personal elever och föräldrar, är ytterligare en viktig insats som även förebygger andra former av riskbeteende.

Kunskapsbaserat arbete

Kunskapsbaserat arbete eller kunskapsbaserade metoder innebär att man använder sig av metoder eller program som är teoribaserade och utvärderade i studier med interventionsgrupper och kontrollgrupper. Resultatet av studierna bör vara publicerade i vetenskapliga tidskrifter. Merparten av de förebyggande program, som används i Sverige, har sitt ursprung i andra länder, främst USA. Det är då viktigt att de anpassas till svenska förhållanden.

Effekterna av det utvecklingsarbete med parallella insatser under flera hörnstenar, som initierades av Alkoholkommittén och Mobilisering mot narkotika, har utvärderats såväl kvalitativt som kvantitativt. Effektvärderingen av skolornas förebyggande arbete i årskurserna 7-9 (Sundell, 2007b) visar på minskad förekomst av fusk, skolk och mobbning jämfört med en grupp kontrollskolor. Bättre psykisk hälsa, bättre självbild samt färre elever med föräldrar som bjöd sina barn på alkohol var andra effekter i modellskolorna. Slutligen visade modellskolorna på lägre genomsnittligt antal normbrott jämfört med kontrollskolorna.

Den senaste svenska utvärderingen av effekterna av social och emotionell träning i skolan påvisar positiva effekter på psykisk hälsa, i synnerhet främjandet av en positiv självbild, minskad aggressivitet, mobbning och minskat alkoholbruk (Kimber, 2008)

Några vanliga kunskapsbaserade metoder/program

Den ”Verktyslåda för skolbaserad prevention” som publicerats inom uppdraget redovisar en rad kunskapsbaserade program/metoder. Nedan redovisas några av de program/metoder som fått störst spridning och som inriktar sig på klassrumsmiljön.

SkolKomet syftar till att minska beteendeproblem och öka positiva beteenden, primärt hos elever som upplevs ”besvärliga” av skolans pedagoger. Programmet riktar sig till pedagoger och utbildar handledare som i sin tur utbildar och handleder sina kolleger på skolan. Preventionscentrum Stockholm (Precens) är huvudman för Kometprogrammet.

Ledarskap och förhållningssätt i klassrummet syftar till att stärka lärares förmåga att skapa ett bra arbetsklimat i klassrummet. Pedagoger får träning i att hantera ”stökgiga” elever eller grupper samt att arbeta med regler, kommunikation och framför allt uppmuntran i syfte att stärka den sociala kompetensen hos eleverna och förebygga problem.

Social emotionell träning (SET) är ett manualbaserat program för att systematiskt lära elever att hantera sina känslor, självkänedom, motivation, empati och sociala kompetens. Programmet vänder sig till alla elever i grundskolans år F–9. Utbildningen riktar sig till blivande handledare som i sin tur utbildar personal i skolorna.

Stegvis syftar till att främja elevernas sociala och emotionella kompetens och motverka våld. Programmet riktar sig till pedagoger inom förskola, fritidshem och skola som arbetar med barn i åldrarna 4–15 år.

Ett program som riktar sig både till elever och till föräldrar är *Nya STEG* som är utformat för att förebygga användning av tobak, alkohol och droger bland tonåringar samt stärka familjekompetensen och familjebanden. Programmet vänder sig både till föräldrar och till ungdomar i åldern 12–14 år. Ungdomarnas träffar äger rum på dagtid i skolan, medan föräldrarna träffas på kvällstid. Ungdomsprogrammet leds av en klasslärare och en anlitad gruppleddare. Föräldraprogrammet leds oftast av samma anlitade gruppleddare.

Örebro Preventionsprogram (ÖPP) syftar till att förebygga tidig alkoholdebut, berusningsdrickande och normbrott bland ungdomar genom att påverka föräldrars förhållningssätt till ungdomars drickande. Målgruppen är föräldrar till elever i skolår 7–9. Programmet genomförs via korta föräldraträffar (15–20 minuter) i anslutning till ordinarie föräldramöten i skolår 7–9 där föräldrar informeras om ungdomsdrickande och vilken betydelse föräldrars restriktiva inställning till alkohol har i sammanhanget. Träffarna leds av särskilt utbildade föräldramötespresentatörer.

Samtalmetoden *Motiverande samtal* (förkortas *MI*) vänder sig i första hand till elevhälsans personal. *MI* syftar till att hjälpa eleverna att reflektera och komma med egna synpunkter, tankar och lösningar på sina problem. Metoden kan användas i grundskolan och i gymnasiet vid olika samtal inom elevhälsovården, exempelvis inom ramen för skolsköterskans hälsosamtal.

Uppdragets genomförande

Projektorganisation, ekonomiska och personella resurser

Hösten 2004, då FHI fick regeringsuppdraget, fanns ingen samlad kompetens på institutet kring förebyggande arbete i skolan. En projektgrupp fick sålunda byggas upp genom att rekrytera eller ”låna” medarbetare från olika avdelningar/enheter. Det innebar också att projektgruppens deltagare arbetade i olika utsträckning (10 – 100 %) med uppdraget och att de representerade skilda kompetensområden kring barn, unga, alkohol/narkotika samt skolan. Projektet har under de tre årens arbete med uppdraget i allmänhet förfogat över sammanlagt 4 – 6 heltidstjänster. Den personalomsättning, som blev en följd av omlokaliseringsbeslutet 2005, innebar att projektgruppens sammansättning har skiftat men med en utveckling mot alltfler medarbetare på heltid i projektet.

Uppdraget, som namngetts till ”Skolan förebygger”, avgränsades till att gälla grundskolan. Från våren 2007 har, enligt regeringsbeslut (2007.04.12) ”Skolan förebygger” även omfattat gymnasieskolan.

Myndighetsarbetsgrupp

I syfte att, enligt regeringsuppdraget, uppdatera implementeringsplanen formades hösten 2004 en myndighetsarbetsgrupp som, förutom FHI, bestod av representanter från Skolverket, Alkoholkommittén, Sveriges Kommuner och Landsting, Mobilisering mot narkotika samt Myndigheten för skolutveckling. Myndighetsarbetsgruppen har alltsedan arbetet med uppdateringen av implementeringsplanen träffats tre till fyra gånger per år för informations- och erfarenhetsutbyte samt planering av insatser inom uppdraget. Under våren 2006 utarbetades inom gruppen en informationsskrift till skolan ”Att göra det möjliga” med samtliga myndigheter som avsändare.

Implementeringsplan

I januari 2005 presenterade myndighetsarbetsgruppen en uppdaterad implementeringsplan, som pekade ut tre huvudspår i arbetet med uppdraget:

1. Uppbyggnad av grundläggande resurser för att möjliggöra en bred spridning och implementering. Hit hörde till exempel uppbyggnad av referens- och vidareförmedlargrupper, uppbyggnad av hemsida, planering av utbildningar samt produktion av kunskaps- och informationsmaterial.
2. Kunskapsstöd på djupet i ett antal försöks- och spridningslän med utbildningar för politiker, lokala nyckelpersoner samt utbildning av handledare (metodstödjare) inom några utvalda program.
3. Bred spridning av vissa metoder till samtliga kommuner och grundskolor baserad på de kommunikationskanaler och det informationsmaterial som byggts upp. Som exempel på insatser som skulle ingå i denna breda spridning angavs en föräldramötesmetod kring 18-årsgränsen (senare kallad Örebro preventionsprogram, ÖPP) som skulle göras tillgänglig samt en distansutbildning på högskolenivå.

Grundläggande resurser

Referens- och vidareförmedlargrupp

Våren 2005 etablerades inom ramen för uppdraget en grupp av cirka 25 "vidareförmedlare" bestående av konsulter med många uppdrag inom skolan, utbildare inom några av de program som skulle spridas genom uppdraget, skolledare, lärare samt kontaktpersoner från försöks- och spridningslänen. Syftet var att vidareförmedlarna skulle fungera som en referensgrupp till regeringsuppdraget, men även att de genom sina breda kontaktytor mot skolan skulle medverka i kunskapsspridningen. Gruppen har träffats ungefär två gånger per år tillsammans med forskare och experter som presenterat olika delar av den kunskapsbas, som skoluppdraget vilar på.

Föreläsare/inspiratörer

Som en viktig del av grundläggande resurser för genomförandet av uppdraget sågs också behovet av föreläsare samt regionala "inspiratörer" som via egna nätverk och kontakter kunde bidra till marknadsföringen av Skolan förebygger. För att möta dessa behov inbjöds ett urval drogsamordnare, lärare, utbildare inom förebyggande program samt skolledare till en utbildning till föreläsare/inspiratörer under sammanlagt fem dagar. Föreläsarna/inspiratörerna presenteras med kontaktuppgifter på hemsidan för "Skolan förebygger". Vid återkommande träffar har föreläsarna fått möjlighet till erfarenhetsutbyte och kunskapspåfyllnad.

Informationsmaterial och kommunikationskanaler

Arbetet med regeringsuppdraget präglades under 2005 av uppbyggnaden av grundläggande resurser för genomförande av uppdraget. Vid halvårsskiftet 2006 började resultaten märkas av den långa planerings- och förberedelse tiden. Då öppnades hemsidan www.fhi.se/skolanforebygger, vilken skulle bli ett nav i kunskapsspridningen. Vid halvårsskiftet hade också den myndighetsgemensamma skriften "Att göra det möjliga" godkänts av samtliga deltagare i myndighetsarbetsgruppen varefter den har tryckts och beställts i mer än 50 000 exemplar. För att underlätta för kommuner och enskilda skolor producerades också en "Verktyglåda för skolbaserad prevention", med information om en rad kunskapsbaserade program och metoder. Skriften har, förutom nedladdning av pdf via hemsidan, beställts i drygt 3000 exemplar. De två metodskrifterna "Skolan kan förebygga" samt "Föräldrar är viktigast" har beställts i nästan 9 000 respektive 8 000 exemplar.

En informationsskrift om ÖPP, "Sjutton frågor och svar om Örebro preventionsprogram", har publicerats som pdf-fil på hemsidan.

E-postregister till aktörer inom skolan

För att regelbundet kunna nå och uppdatera viktiga aktörer inom skolan har ett e-postregister med cirka 2000 adressater successivt byggts upp. Intressenter har själva kunna anmäla sitt intresse till att finnas med i registret och därmed få ta del av informationsutskick. Uppdelning av registret efter befattning har gett möjlighet att målgruppsutforma den information som skickats via registret.

Handledningar/manualer och utbildningar

Inom ramen för uppbyggnaden av grundläggande resurser har följande handledningar producerats och utbildningar genomförts:

- ”Introduktion till motiverande samtal. En handledning för skolhälsovården”, som har beställts i knappt 5 000 exemplar. Pilotutbildningar i MI har genomförts i försöks- och spridningslänen, varefter intresset för utbildningarna spridits. Vid utgången av 2007 hade över 1 000 skolsköterskor genomgått MI-utbildning.
- En manual för ÖPP-presentatörer på CD-ROM, som också innehåller de power point bilder som presentatörerna använder vid föräldramöten. CD-skivan har beställts i närmare 4 000 exemplar.
- Utbildning av 30 ÖPP-instruktörer, som i sin tur kan utbilda ÖPP-presentatörer

Inbjudan till samverkan med lokala/regionala aktörer

För att etablera samverkan kring regionala spridningsinsatser bjöds läns- och kommunala samordnare in till ”dialogseminarier” under hösten 2006. Syftet med dessa seminarier var att presentera ”Skolan förebygger”, få en bild av hur samordnarna arbetar gentemot skolan samt att diskutera samverkan kring regionala spridningsinsatser.

Kunskapsstöd på djupet - försöks- och spridningslänen Skåne och Värmland

För en mer ingående beskrivning av arbetet med ”Skolan förebygger” i försöks- och spridningslänen hänvisas till den bifogade fristående utvärderingen av regeringsuppdraget, som genomförts av STAD inom Stockholms läns landsting.

Satsningen på ett fördjupat samarbete med några så kallade försöks- och spridningslän hade två syften. Dels kunde förankrings- och implementeringsprocessen i några län ge värdefulla erfarenheter och kunskaper inför den ”breda satsningen” till samtliga kommuner och län. Dels kunde det förebyggande arbete som skolor och kommuner utvecklade i försökslänen spridas genom ”ringar på vattnet-effekter”.

Kriterier för val av län

För att hinna så långt som möjligt i förankrings- och implementeringsarbetet under uppdragstiden var det angeläget att försöks- och spridningslänen hade en fungerande struktur för förebyggande arbete på läns- och lokal nivå samt att alkohol- och drogprevention redan hade en hög prioritet. Geografisk spridning av försökslänen samt förekomst av både stora och små kommuner inom länet var ytterligare urvalskriterier. Det var en fördel om en utveckling av skolans förebyggande arbete redan var påbörjad i någon av länets kommuner.

Eftersom projektgruppen bedömde att den förestående omlokaliseringen till Östersund skulle få återverkningar på arbetet med skoluppdraget drogs antalet försöks- och spridningslän ner till två län istället för de ursprungliga planerna på

fyra till fem län. Utifrån dessa kriterier erbjöds våren 2005 Skåne och Värmland att bli så kallade försöks- och spridningslän.

Skriftliga överenskommelser

Inledningsvis upprättades skriftliga överenskommelser med Skåne och Värmland, som reglerade FHI:s och respektive samarbetsparts åtaganden. FHI förband sig att finansiera utbildningen av handledare till deltagande kommuners skolor samt att bekosta resor utanför länet. Från länet och deltagande kommuners sida förband man sig att verka för en utveckling av skolornas förebyggande arbete i enlighet med regeringsuppdraget, att varje deltagande kommun skulle utse kontaktpersoner med mandat att driva utvecklingsarbetet i sina respektive kommuner samt att medverka vid FHI:s uppföljning av verksamheten.

Skåne

De lokala samordnarna är en fundamental framgångsfaktor. De finns i den befintliga organisationen och kan förankra arbetet hos politiker och ledning /Ulf Ljungberg, Folkhälsoenheten i Malmö stad

Skåne omfattar 33 kommuner och tio stadsdelar i Malmö. I länet har ett alkohol- och drogförebyggande nätverk av lokala samordnare, CERUM, administrerats av Socialmedicinska enheten, UMAS. CERUM lades ner vid årsskiftet 2007/08 varefter dess uppgifter har tagits över av länsstyrelsen.

I Skåne valdes åtta kommuner/stadsdelar ut att delta i utvecklingsarbetet: Klippan, Simrishamn, Sjöbo, Staffanstorp, Tomelilla, Ystad samt stadsdelarna Centrum och Oxie i Malmö stad. Kontaktpersoner från deltagande kommuner, Kommunförbundet Skåne, Malmö stad, länsstyrelsen samt Socialmedicinska enheten, bildade en arbetsgrupp för implementeringen av ”Skolan förebygger” i de åtta försökskommunerna/stadsdelarna. Socialmedicinska enheten har haft i uppgift att samordna arbetet och representera de deltagande kommunerna i samarbetet med FHI.

Hösten 2005 genomfördes flera planeringsmöten i Skåne för deltagande kommuners kontaktpersoner samt representanter från FHI. Kontaktpersonerna från deltagande kommuner/stadsdelar arbetade parallellt med analyser av kommunernas alkohol- och narkotikasituation samt förankringsinsatser gentemot politiker och centrala tjänstemän. En större metodkonferens, som samlade 150 deltagare, genomfördes i Malmö i januari 2006 för deltagande kommuners/stadsdelars förtroendevalda, centrala tjänstemän, rektorer samt elevhälsopersonal.

Under våren 2006 fortsatte förankringsarbetet, bland annat i form av ett seminarium för politiker i Simrishamn, Sjöbo och Tomelilla samt information vid fullmäktigemöten i Oxie och Staffanstorp. Under denna tid prioriterade kontaktpersonerna de program man i första hand ville implementera i sina kommuner. Man valde Motiverande samtal (MI), Stegvis, Social emotionell träning (SET), Förhållningssätt och ledarskap i klassrummet samt ÖPP. Utbildningar inom merparten av de olika programmen inleddes hösten 2006 och avslutades våren 2007.

I Stegvis direktutbildades cirka 500 tidigarelärare och 100 senarelärare, inom MI utbildades cirka 30 elevhälsopersonal. I SET och Förhållningssätt och ledarskap utbildades handledare som i sin tur kunde utbilda och handleda kollegerna på respektive skola. Slutligen utbildades våren 2007 ett 60-tal ÖPP-presentatörer.

Flertalet av de nyblivna handledarna har börjat utbilda och handleda sina kolleger i enskilda skolor hösten 2007. Det innebär att implementeringen av de olika metoderna i de enskilda skolorna ej hunnit avslutas under tiden för regeringsuppdraget.

”Idag har hela personalen i vår skola utbildats i att arbeta med livskunskap och många lärare är väldigt positiva. De kan t ex lätt se att det här ligger i linje med tankegångarna bakom de individuella utvecklingsplanerna” /Tina Jacobsson, lärare och SET-handledare, Malmö

Utvecklingsarbetet i de åtta kommunerna/stadsdelarna har gett upphov till intresse i Skånes övriga kommuner samt i Malmös stadsdelar. Dessa bjöds in till en spridningskonferens i november 2007.

Värmland

”Förankra arbetet på alla nivåer och förmedla att det är ett långsiktigt arbete. Det räcker inte att satsa bara något år!”

Maude Johansson, länsamordnare i Värmland samt Bo Thåqvist, barn- och ungdomsförvaltningen i Karlstad.

I Värmland drivs det alkohol- och drogförebyggande arbetet på länsnivå av länsamverkansgruppen för alkohol och droger med representanter för länsstyrelsen, Region Värmland, landstinget, Brottsförebyggande Centrum samt polismyndigheten i Värmland. En politisk referensgrupp finns kopplad till Länsamverkansgruppen och består av förtroendevalda från alla länets kommuner och landstingets utskott för folkhälsa och tandvårdsfrågor. I länets 16 kommuner finns lokala arbetsgrupper för förebyggande arbete som samverkar med den regionala nivån. När Värmland blev ett pilotlän bildades en regional styrgrupp för arbetet som består av representanter från deltagande kommuner, Region Värmland, Myndigheten för skolutveckling, Statens folkhälsoinstitut och länsamordnaren.

Tre kommuner, Arvika, Karlstad och Sunne, valdes ut för att ingå i utvecklingsarbetet och kontrakt upprättades mellan FHI och var och en av de deltagande kommunerna.

Länsamordnaren har haft i uppgift att samordna arbetet och representera de deltagande kommunerna i samarbetet med FHI.

Planeringen av utvecklingsarbetet i de tre kommunerna påbörjades under hösten 2005. Den politiska referensgruppen för länsamverkansgruppen informerades om innehållet i satsningen vid ett möte. I var och en av de deltagande kommunerna förankrades arbetet på såväl politisk nivå som hos rektorer och förvaltningschefer. I samtliga tre kommuner har förvaltningschefer tillsammans med rektorer bildat styr- eller arbetsgrupper med mandat att företräda ett långsiktigt utvecklingsarbete. I Karlstads kommun avsattes dessutom resurser centralt i form av en halvtidstjänst för att samordna utvecklingsarbetet kring

skolornas förebyggande arbete. I likhet med Skåne genomfördes i början av 2006 en metodkonferens för deltagare från de tre kommunerna.

De insatser som prioriterades av de tre värmlandskommunerna var Social emotionell träning (SET), Skolkomet, ÖPP, MI samt i en av kommunerna även fortsatt utveckling av föräldraprogrammet Cope. För att delta i utbildningsinsatsningen inom de olika programmen ställdes krav på implementeringsplaner i varje skola som skulle visa hur man ämnade omsätta utbildningsinsatserna till reguljärt arbete i skolorna.

Med början under våren 2006 har 30 elevhälsopersonal utbildats i MI och 30 handledare utbildats i SET och Skolkomet. I två av pilotkommunerna utbildades också 20 personer i ÖPP. Utbildningarna avslutades våren 2007 varefter implementeringsarbetet i enskilda skolorna har påbörjats. Ofta har rektorerna vid deltagande skolor tagit del av utbildningsinsatserna – antingen som kursdeltagare eller vid särskilda utbildningsdagar för rektorer.

För att sprida erfarenheterna till övriga kommuner i länet arrangerades en länskonferens för hundratalet deltagare i oktober 2007. Idag står några kommuner ”i kö” för att få del av de utbildningsinsatser som genomförts i länets tre försökskommuner.

En DVD, som skildrar implementeringsarbetet i Värmland genom intervjuer med bland annat rektorer, håller på att färdigställas. DVD:n bifogas separat då den är färdig.

Erfarenheter

I STADs uppföljning av försöks- och spridningslänen ges en fördjupad beskrivning av erfarenheterna från arbetet i länen som bygger på intervjuer med samtliga kontaktpersoner. Nedan redovisas ett urval av de erfarenheter som framkommit vid möten med länen arbetsgrupper.

Rektors engagemang och aktiva stöd

Erfarenheterna från de flesta skolutvecklingsprojekt visar samstämmigt på den avgörande betydelsen av rektors engagemang och aktiva stöd för att utvecklingsarbetet ska ge bestående effekter.

Tid och tillgänglighet

I de flesta av de program/metoder, som prioriterades av försökslänen, utbildas en eller flera handledare från respektive skolområde i metoden. Dessa ska sedan i sin tur utbilda och handleda sina arbetskamrater. Från båda försökslänen betonas vikten av att låta implementeringen ta tid.

Kommunala aktörer och regionalt stöd

Den kommunala kontaktpersonen i varje försökskommun, oftast en alkohol- och drogsamordnare, har haft en mycket central roll i det lokala förankrings- och implementeringsarbetet. Kontaktpersonen har förmedlat kunskap om förebyggande insatser, förankrat projektet hos politiker och centrala tjänstemän, förmedlat utbildningsplatser och har också ofta haft en nära dialog med grupper

av rektorer. För att åstadkomma långsiktighet och för att skolan själv ska bygga upp en kunskapsplattform bör dock verksamheten, efter ”projektstadiet” tas över av kommunens barn- och utbildningsförvaltning och/eller kommunala utvecklingsledare.

Skolans läsårsplanering

Planeringen av skolans läsår (hösttermin och vårtermin) påbörjas ofta i februari/mars. Då bokas studiedagar in och tjänstefördelningen görs upp. Planeringen av insatser, som kan påverka schemaläggning och tjänstefördelning, måste därför anpassas till skolans planeringscykel och påbörjas i god tid innan läsårsstarten.

Kvalitetssäkring

I båda länen har kvalitetsfrågor aktualiserats allt mer i takt med metodspridningen. Hur säkerställer man att de vetenskapligt framtagna och utvärderade metoderna behåller sitt innehåll och sin utformning? Hur kan man sörja för att redan utbildad personal får ”kompetenspåfyllning”? Och hur ser man till att nyanställd personal ute i skolorna får utbildning i de program som används på skolan? I de båda försökslänen prövas för närvarande modeller med ”länsnätverk” för handledare inom de olika metoderna med årliga nätverksträffar för erfarenhetsutbyte och kunskapspåfyllning. Ett sådant nätverk kan omfatta en eller flera av de metoder som spridits i länet.

Bred spridning till samtliga kommuner och grundskolor

Medverkan vid konferenser

Under 2006 - 2007 har representanter för regeringsuppdraget presenterat ”Skolan förebygger” vid ett 40-tal konferenser för sammanlagt 3 000 deltagare, bland andra skolpersonal på grund- och gymnasieskolan, kommunala beslutsfattare, Brå-samordnare, politiker, studenter vid lärarutbildningar samt vid utbildningar för skolsköterskor.

Distansutbildning

”...Det var otroligt positivt. Det här är människor som arbetat länge, de har gått lärarhögskola, rektorsutbildningar och fortbildningar. Och de sitter och säger att detta är den mest meningsfulla utbildning de någonsin har gått och att kvaliteten rakt igenom varit mycket hög, att tråden har hållits hela tiden, osv”
/Referat från ett möte mellan skolchefen i en kommun och kursdeltagare i distansutbildningen
”Förebyggandets konst”

I samarbete med Örebro universitet har två distansutbildningar om 5 poäng genomförts 2006-2007. Kurserna har hållit en mycket hög kvalitet med några av Nordens främsta forskare och experter på förebyggande arbete som föreläsare. Distansutbildningarna finansierades till stor del av kursavgifter. Sammanlagt har distansutbildningarna samlat nästan 170 kursdeltagare varav en femtedel representerade elevhälsan och en knapp tredjedel utgjordes av rektorer eller chefer inom den kommunala förvaltningen. Deltagarna har representerat en relativt stor geografisk spridning från Kiruna i norr till Malmö i söder.

Kursutvärderingarna av de två distansutbildningar på 5 poäng i Förebyggandets konst, som genomförts i samarbete med Örebro universitet visar att drygt åtta av tio deltagare i 2007 års distanskurs fått en ökad förståelse för förebyggande arbete eller att kursen gett dem en tydligare inriktning för utvecklingen av förebyggande arbete i den egna skolan/kommunen.

Cirka hälften av deltagarna anger att man också påbörjat planeringen eller genomförandet i sina skolor/kommuner av de idéer kursen har genererat.

Regionala samverkanskonferenser

"Efter den här dagen kan vi bara inte sitta överksamta, då kommer vi att må dåligt..."

/Avslutningsord vid en regional konferens

Under perioden december 2006-december 2007 har 22 regionala konferenser genomförts i samverkan med framförallt länsamordnarna. Varje konferens föregicks av ett planeringsmöte mellan projektgruppen för "Skolan förebygger" och representanter för respektive län. Vid dessa fattades överenskommelser om program, ansvarsfördelning samt finansiering. Största möjliga samverkan eftersträvades på regional nivå. Bland medarrangörerna kan förutom länsstyrelserna nämnas landsting, Myndigheten för skolutveckling, polisen och SKL:s länsavdelningar. I ett par län föregicks konferenserna av särskilda seminarier för förtroendevalda. Målgrupp för konferenserna har varierat något men rektorer och skolchefer har utgjort prioriterade grupper. Elevhälsa och pedagogisk personal har emellertid också utgjort en stor del av deltagarna. I flera fall har rektor deltagit med ett team av lärare/elevhälsopersonal.

Ordförande eller vice ordförande för barn- och utbildningsnämnden har ofta funnits med bland de förtroendevalda som deltagit.

Konferenserna har sett delvis olika ut i olika län. Deltagarantalet har varierat från cirka 50 till drygt 300 deltagare. Intresset för konferenserna har tenderat att öka under andra halvåret 2007 och på den sista konferensen fanns en "kölista" på drygt 100 personer som ej kunde beredas plats.

För Västra Götalands 49 kommuner arrangerades tre konferenser och för Stockholms stad genomfördes ett kvällsseminarium och ett förmiddagsseminarium. Inför konferensen för de 26 kommunerna i Stockholms län fick de kommunala samordnarna bjuda in ett begränsat antal representanter från varje kommun. Den prioritering samordnarna då tvingades göra medförde att andelen centrala beslutsfattare och rektorer var mycket stor.

Sammanlagt har konferenserna samlat nästan 3000 deltagare från 220 kommuner. Ungefär en femtedel av deltagarna utgjordes av skolledare/chefer på förvaltningsnivå och ungefär lika stor andel har representerat elevhälsan. Knappt 200 förtroendevalda deltog på länskonferenserna eller vid särskilda "politikerseminarier".

Konferensutvärderingarna visar att deltagarna varit mycket nöjda (omdöme åtta på en tiogradig skala). Nästan 80 procent menar att de kommer att ha användning för de kunskaper konferenserna gett. Drygt fyra av tio har uppgett att de efter konferensen kommer att ta initiativ till att utveckla det förebyggande arbetet inom skolan medan en ungefär lika stor andel har angett att ett sådant utvecklingsarbete redan är påbörjat.

Insatser för kvalitetssäkring

Den utvärdering av ÖPP, som gjordes av Örebro universitet vid millenniumskiftet innefattade ett mindre antal försöks- och kontrollskolor. Med tanke på den stora spridning programmet har fått är det ur kvalitetssynpunkt viktigt att följa upp och utvärdera programmets effekter då så många kommuner/skolor har infört det. STAD vid Beroendecentrum i Stockholms län har fått ekonomiskt stöd för att under 2007-2009 göra en omfattande effektutvärdering av ÖPP. Det beviljade ekonomiska stödet avser dock endast perioden 2007-2008.

Internationellt

”Skolan förebygger” redovisades vid ett seminarium under ICAA:s konferens i Stockholm i juni 2007. Regeringsuppdraget utgör också det svenska bidraget till den rapport ”Health Promoting Schools: A resource for developing indicators” (WHO, 2006) som redovisade utvecklingen av hälsofrämjande insatser i skolan inom de europeiska länderna.

Erfarenheter

Distansutbildningen – ett stöd för många mindre kommuner

”Det vore svårt för en enskild rektor eller lärare att själv få igång ett omfattande förebyggande arbete byggt på analys av risk- och skyddsfaktorer. Här behöver vi vara många som hjälps åt, många som drar åt samma håll så att viljeinriktningen blir tydlig för all personal.”

Ulla Rönnols, rektor för Resurscentrum, Säter

För att stimulera kommuner att anmäla ”kommunala team” till den distansutbildning ”Förebyggandets konst” som arrangerades hösten 2007 erbjöds kommunerna att anmäla fem deltagare och betala för fyra. I synnerhet mindre kommuner utnyttjade den möjligheten, till exempel Gällivare-Malmberget, Värnamo och Säter. Flest deltagare, 13 personer, anmälde Säter kommun. Det var specialpedagoger, kommunens drogsamordnare, skolsköterskor, familjebehandlare, kuratorer och rektorer. Distansutbildningen sågs som en möjlighet att skapa samsyn inför en planerad omorganisation av kommunens resurscentrum mot en tydligare elevhälsoorganisation.

Några av Nordens främsta experter och forskare på förebyggande arbete för barn och ungdomar anlätades till distansutbildningen. Dessa – liksom de grupp- och examinationsuppgifter som ingick – band samman teori och konkreta metoder, vilket uppskattades av kursdeltagarna.

Distansföreläsningarna kunde följas av kursdeltagarna vid 6-7 lärcentra. Fortfarande finns emellertid brister med avseende på ljud/bildöverföringen och personal som inte har teknisk kompetens eller inte finns på plats vid föreläsningstillfällena.

Länskonferenser med regional förankring

Samverkan med främst länssamordnarna i planeringen och genomförandet av konferenserna har varit mycket värdefullt. Det har inneburit att konferenserna fått en tydligare regional förankring och för länssamordnarna har det blivit naturligt att låta konferenserna bli utgångspunkt för ett fortsatt arbete gentemot skolan med uppföljande seminarier, pilotutbildningar etc.

I planeringen av länskonferenserna eftersträvades bredast möjliga samverkan mellan olika lokala aktörer. Genom att visa på att flera av insatser inom ramen för "Skolan förebygger" berör en rad olika riskbeteenden samt även har effekt på psykisk ohälsa är det möjligt att ytterligare utveckla den lokala samverkan kring skolans förebyggande arbete.

Länskonferenserna har haft rektorer som en av de viktigaste målgrupperna. Ett team bestående av rektor och delar av elevhälsoteamet ger sannolikt bäst förutsättningar för att konferenserna ska ge avtryck i en enskild skola.

Utvärderingar, resultat och måluppfyllelse

Webbenkäter och telefonintervjuer

Webbenkäter till kommunala alkohol- och drogsamordnare

För att få en uppfattning om i vilken utsträckning kunskap om verkningsfullt förebyggande arbete spridits till kommuner och enskilda skolor har webbenkäter distribuerats till kommunala alkohol- och drogsamordnare i december 2006 samt januari/februari 2008.

Totalt inkom 144 enkätsvar på 2008 års enkät. Eftersom det 2007 fanns sammanlagt 239 kommunala alkohol- och drogsamordnare (Alkoholkommittén, 2007) blev svarsfrekvensen drygt 60 procent.

Av de 143 kommunala samordnare, som besvarat enkäten, uppgav 97 procent att de har infört ett eller flera kunskapsbaserade förebyggande program. Knappt 60 procent av samtliga svarande kommuner har infört ett skolbaserat program som fokuserar på lärarens ledarskap eller på social emotionell träning. Av dessa program är SET och Skolkomet vanligast och förekommer i 38 respektive 23 procent av kommunerna.

Drygt 70 procent av de svarande kommunerna har infört ett eller flera föräldrastödsprogram. De vanligaste föräldraprogrammen är Cope (32 procent), Föräldrakomet (29 procent) och Steg för Steg/Nya steg (21 procent).

Enkätsvaren ger endast en ungefärlig uppskattning av i vilken omfattning de olika programmen införts i kommunerna. Som exempel kan nämnas att hälften av de 31 kommuner, som infört Skolkomet uppger att programmet är infört i enstaka skolor medan 20 procent av kommunerna har uppgett "flera skolor". I 20 av de 53 kommuner som infört SET är programmet spritt i flera skolor och 14 kommuner har uppgett "nästan alla/alla" skolor. I 23 av de 61 kommuner som infört MI finns metoden i "nästan all/alla skolor".

Övriga resultat av enkäten redovisas under avsnittet "Måluppfyllelse i relation till de fem delmålen"

Enkät till besökare på www.fhi.se/skolanforebygger

En "besöksenkät" som låg ute på hemsidan "Skolan förebygger" hade 1306 respondenter. Två tredjedelar av dessa hade besökt webbsidan 0-1 gånger tidigare, 16 procent hade besökt den 2-5 gånger och drygt var tionde besökare hade varit inne på sidan mer än tio gånger.

Övriga resultat redovisas under "Måluppfyllelse i relation till de fem delmålen."

Telefonintervjuer med länsamordnare

Semistrukturerade telefonintervjuer har gjorts med sammanlagt 16 av totalt 21 länsamordnare. Bortfallet beror på att några länsamordnare slutat samt att länskonferenser ej genomförts i samtliga län (Gävleborg, Gotland, Jönköping) då telefoninterjuerna gjordes.

Samtliga intervjuade tyckte att den "Skolan förebygger-konferens" som arrangerats i länet under 2007 mycket väl uppnådde sitt syfte att förmedla kunskap om verkningsfulla förebyggande insatser i skolan. Samtliga länsamordnare hade också, efter länskonferenserna, blivit kontaktade av skolor och kommuner med synpunkter och önskemål.

På frågan vilket stöd man önskar från FHI och andra myndigheter på nationell nivå ger länsamordnarna uttryck för en rad olika önskemål, bland annat att involvera Skolverket mer, utveckla hemsidan, sprida kunskap om ny forskning/nya metoder/goda exempel, vara ett kunskapsstöd vid implementering, genomföra effektutvärderingar, utgöra ett bollplank till samordnare, utbilda utbildare, utveckla och hålla "Verktyslådan" uppdaterad, producera och sprida material, hjälpa till att nå ut till kommuner, hålla fast vid de fyra hörnstenarna samt att stödja en utveckling av arbetet gentemot gymnasieskolan. Övriga resultat redovisas under "Måluppfyllelse i relation till de fem delmålen."

Telefonintervjuer med programansvariga

Under december 2007 – februari 2008 intervjuades ansvariga för de program som ingår i "Verktyslådan" Huvudsyftet med intervjuerna var att kartlägga vilka utbildningsresurser som fanns tillgängliga inom varje program samt programansvarigas uppskattning av efterfrågan på utbildningar i olika delar av landet. Programansvariga anger endast i mycket liten utsträckning en ökad efterfrågan på utbildningar med undantag försöks- och spridningslänet Värmland. De flesta programmen har spridits över större delen av landet men den geografiska fördelningen och tillgången på utbildare är skiftande. Som

exempel kan nämnas Nya Steg, som har utbildare i hälften av länen, medan Skol- och Föräldrakomet endast har utbildare i Stockholms län.

STAD:s utvärdering av "Skolan förebygger"

Statens folkhälsoinstitut gav 2007 i uppdrag åt STAD, Stockholms läns landsting, att utvärdera måluppfyllelse och arbetsprocess i genomförandet av regeringsuppdraget "Skolan förebygger". STAD har inom ramen för utvärderingsstudien gjort en webbenkät till ett urval på 500 rektorer på grundskolan. Dessutom har man haft tillgång till de enkäter och intervjuer som gjorts av Statens folkhälsoinstitut. STAD:s rapport bifogas.

Utvärderingen visar att åttio procent av skolledarna beräknas ha kännedom om uppdraget eller någon av de metoder som förespråkas och i 90 procent av kommunerna förekommer arbete med en eller flera av uppdragets metoder. Drygt hälften av kommunerna har policyer för det förebyggande arbetet i skolan. Alla mål har inte uppnåtts genom projektet men en god grund för fortsatt förebyggande arbete i skolan är lagd.

Måluppfyllelse i relation till de fem delmålen

Nedan belyses måluppfyllelsen i relation till de olika delmålen i regeringsuppdraget med hjälp av resultat av enkäter och intervjuer samt STAD:s utvärderingsrapport.

Delmål 1: Alla kommuner skall nås av information om värdet av en alkohol- och narkotikapolicy i skolan.

Enligt 2008 års webbenkät till kommunala samordnare bedömer 75 procent av samordnarna att centrala tjänstemän, till exempel skolchefen, i kommunen har kännedom om verkningsfulla förebyggande insatser i grundskolan.

I STAD:s utvärdering, avsnittet "Diskussion och slutsatser" konstateras: De nationella kartläggningarna pekar på att det i många skolor finns en alkohol- och narkotikapolicy och att några av dem dessutom bygger på kunskap om verkningsfulla förebyggande insatser.

Ungefär 55 procent av kommunerna i Sverige uppges ha en policy som rör alkohol- och drogförebyggande arbete i grundskolan, fristående eller som en del av ett annat dokument. Någon märkbar förändring i antal policies under uppdragstiden noteras inte. Att ta fram policies tar dock tid och det är för tidigt att säga om "Skolan förebygger" har bidragit till sådan aktivitet eller inte. Huruvida alla kommuner nåts av information om värdet av en alkohol- och narkotikapolicy i skolan, utan att ha omsatt kunskapen i praktiken, är alltså fortfarande en obesvarad fråga. Material om värdet av en policy har dock spridits brett både via hemsida, broschyrer och konferenser.

STAD skriver emellertid i sin utvärdering att delmålet är visionärt och svårt att operationalisera och därför inte användbart som verktyg för att bedöma effekterna av en nationell satsning.

Delmål 2: Samtliga skolledare nås av kunskap om värdet av en ny inriktning på alkohol- och narkotikaförebyggande insatser i skolan.

Enligt STAD:s utvärdering indikerar resultat från enkäterna till rektorer att ungefär 20 procent av grundskolerektorerna i Sverige inte är bekanta med vare sig "evidensbaserade metoder" eller de insikter som ligger bakom "Skolan förebygger".

Det återstår således en del arbete innan samtliga rektorer i Sverige nåtts av kunskap om värdet av en ny inriktning på alkohol- och narkotikaförebyggande insatser i skolan, även om många redan är informerade. I pilotlänen tycks en större medvetenhet finnas, åtminstone i Skåne. I Skåne kan dock tidigare satsningar av exempelvis Mobilisering mot narkotika ha bidragit till en ökad medvetenhet."

Delmål 3: Kommuner tar ansvar för att stimulera skolor att skapa policier för att främja elevers hälsa och förebygga alkoholskador, drogmisbruk samt andra riskbeteenden.

Enligt webbenkäten till kommunala alkohol- och drogsamordnare 2008 uppskattar 35 procent av samordnarna att minst hälften av skolorna har en policy/handlingsplan, som är högst 5 år gammal och bygger på kunskapsbaserade insatser.

Telefonintervjuerna med länssamordnarna visar att efter de regionala konferenserna har nästan alla länssamordnarna i samarbete med lokala aktörer, påbörjat olika förankrings- och utbildningsinitiativ. Det gäller till exempel bildande av regionala nätverk, nya regionala konferenser och fördjupningsdagar samt kommunbesök av representant för "Skolan förebygger".

I STAD:s utvärdering konstateras att det bara är möjligt att belysa arbetet med mål 3 i pilotlänen eftersom data om hur kommunerna arbetat mot skolorna inte samlats in från övriga landet. Sammanfattningsvis verkar man i pilotkommunerna ha arbetat målmedvetet och pragmatiskt med både policier och metoder för att omsätta dem i praktiken. "Skolan förebygger" torde ha varit en bidragande orsak. Om kommuner ska kunna stimulera skolor att ta fram policier krävs att det finns personer i kommunen som är kunniga inom det hälsofrämjande och förebyggande området. De lokala nyckelpersoner som uppdraget vänt sig till har i de flesta fall varit drogsamordnare. Drogsamordnare är en "ny" yrkeskategori vars funktion i många fall är projektbaserad vilket kan äventyra kontinuitet och upparbetad kompetens i kommunen.

Delmål 4: Olika former av fortbildning i förebyggande arbete görs tillgängliga för lärare och annan skolpersonal

Intervjuerna med länssamordnarna visar att pilotutbildningar i regional regi har påbörjats – eller planeras under 2008 – i minst sex län. För att finansiera de olika utbildningsinsatserna förs diskussioner med berörda länsstyrelser. I Värmlands

försökskommuner, sker en fortsatt utbildningsinsats med medel från Myndigheten för skolutveckling (inom ramen för regeringsuppdraget om samverkan skola-polis-socialtjänst). Flertalet av länsamordnarna har tillgång till utbildare i ÖPP. I cirka hälften av länen finns också någon SET-utbildare. Flera länsamordnare, i synnerhet i försökslänen, ser dock tillgången på utbildare som en möjlig "flaskhals" i det fortsatta implementeringsarbetet.

Enligt uppgift från utbildare i Motiverande samtal har över 1000 skolsköterskor genomgått utbildning i MI.

STAD konstaterar i sin utvärdering att målet kan sägas vara uppnått i och med att FHI arrangerat och förmedlat utbildningar och utbildare. Behovet i pilotlänen har dock inte kunnat mötas fullt ut vilket reser frågor om i vilken takt man kan förvänta sig att spridning av metoder ska ske.

Delmål 5: Framställa och sprida kunskapsunderlag och annat material som är nödvändiga i informations- och utbildningsprocessen."

Hemsidan www.fhi.se/skolanforebygger har varit ett viktigt nav i kunskaps-spridningen. Enligt den "besöksenkät" som låg ute på hemsidan hade drygt hälften (55 procent) av respondenterna besökt sidan för att få information om metoder för förebyggande arbete. 36 procent ville få inspiration och idéer för förebyggande arbete och 28 procent sökte faktauppgifter om förebyggande arbete.

Av besökarna var 24 procent elevhälsopersonal, 6 procent skolledare och 23 procent skolpersonal. Sammanlagt representerade således drygt 50 procent av besökarna arena skolan.

I STAD:s utvärdering konstateras:

Inom ramen för "Skolan förebygger" har olika typer av informations- och utbildningsmaterial framställts. Spridningen förefaller ha varit relativt omfattande och berört många yrkeskategorier och aktörer. Endast positiva synpunkter på materialet har framförts i intervjuer, förutom att man velat ta del av "Verktygslådan" tidigare än den hann färdigställas. Målet har uppnåtts "med god marginal".

Syntes enligt STAD:s utvärdering

"Trots att alla projektmål inte uppnåtts har en god grund för fortsatt förebyggande arbete i skolan lagts genom "Skolan förebygger". En god dialog mellan involverade personer samt en förmåga att lösa oförutsedda problem framstår som karaktäristiska drag i arbetsprocessen. En bredare uppsättning av utvärderade effektiva metoder kunde ha underlättat arbetet liksom en större tillgång på personer med kompetens att utbilda. De centrala faktorerna för framgångsrik spridning och implementering av folkhälsoarbete som beskrivs i forskningslitteraturen har visat sig vara betydelsefulla även i detta uppdrag och erfarenheter som gjorts kan förhoppningsvis komma till nytta i det fortsatta arbetet både i pilotlänen och övriga delar av landet."

Diskussion och slutsatser

”Man får många nickar när man är ute och pratar i skolor. Det gäller att lyfta fram vinsterna med ett förebyggande arbete i skolan. Vinster som att det sociala klimatet och elevernas psykiska hälsa stärks. Det är ofta förlösande för skolan när de inser att ett och samma förhållningssätt löser flera problem och att det förebyggande arbetet blir en direkt egenvinst för skolan”

Ulf Ljungberg, Utbildningssamordnare, Folkhälsoenheten, Malmö

De slutsatser, som kan dras från försöks- och spridningslänen arbete samt utvecklingsarbetet i exempelvis Alkoholkommitténs sex försökskommuner, visar att det är fullt möjligt att få till stånd en samlad kommunal långsiktig satsning på kunskapsbaserade förebyggande insatser i skolan med aktivt stöd från politiker, centrala chefer samt rektorer.

Två aktuella svenska studier visar också på att kunskapsbaserade förebyggande insatser i skolan ger effekter på flera olika riskbeteenden. En utvärdering av satsningen på kunskapsbaserade förebyggande insatser i Alkoholkommitténs och Mobilisering mot narkotikas försöksskolor har gett positiva (om än svaga) effekter på barnens riskbeteenden redan efter 3 år. (Sundell, 2007). Den andra studien visar att social och emotionell träning i skolan ger positiva effekter på psykisk hälsa, i synnerhet främjandet av en positiv självbild, minskad aggressivitet, mobbning och minskat alkoholbruk (Kimber, 2008).

Utöver den genomförandeprocess, som sker i försökslänen, visar resultaten av telefonintervjuer med länsamordnare samt enkäter till kommunala samordnare att nästan alla kommuner redan har introducerat någon eller några kunskapsbaserade metoder i ett varierande antal skolor. I minst sex av de län, där regionala konferenser arrangerats under 2007, planeras fortsatta förankringsinsatser. I ytterligare sex län påbörjas, på initiativ av länsamordnaren, pilotutbildningar inom någon/några metoder.

Allt fler kommuner eller enskilda skolor utanför försökslänen har på eget initiativ infört kunskapsbaserade förebyggande metoder för barn och ungdomar. Av de 143 kommunala samordnare som 2008 besvarade en webbenkät om spridningen av ”Skolan förebygger” (se avsnittet Utvärdering och måluppfyllelse) uppger 86 respondenter att minst ett skolbaserat förebyggande program finns i kommunen. ÖPP och MI är de mest spridda programmen och finns i 118 respektive 63 av kommunerna.

Den förankrings- planerings- eller implementeringsprocess, som är inledd i många kommuner och enskilda skolor, är emellertid en långsiktig process som behöver fortsatt stöd från såväl lokal/regional som nationell nivå innan det nya arbetssättet blivit en naturlig del av skolans vardag.

Framgångsfaktorer för implementering

”Det tar tid att få gehör för något nytt. I början var det ganska motigt. Intresset för ÖPP var inte särskilt stort. Det fanns till exempel lärare som ifrågasatte varför skolan skulle engagera sig i elevernas fritid. Men efterhand har inställningen ändrats. I de senare kullarna finns ett stort engagemang, både hos föräldrar och lärare.”

Magnus Sandberg, skolkurator, Kalmar

Utifrån forskningen om implementering kan fem nyckelbegrepp eller faser identifieras i implementeringsprocessen (Guldbrandsson, 2007). Dessa är:

1. *Behov, metod och idé.*
En idé finns om hur en ny metod kan möta ett behov eller lösa ett problem.
2. *Beslut*
Mottagaren gör en bedömning av hur väl metoden/idén svarar mot de upplevda behoven och tar ett beslut om att investera i utbildning av personal.
3. *Planering, förändring, integrering*
Denna fas handlar om att organisera utbildningsinsatser, göra nödvändiga organisatoriska förändringar i berörda skolor, t ex. schemaläggning, tjänstefördelning samt att integrera den nya metoden i reguljär verksamhet.
4. *Utvärdering, anpassning*
Har den nya metoden motsvarat förväntningarna och behöver några lokala anpassningar göras?
5. *Institutionalisering*
Metoden är accepterad fullt ut och fortlever oberoende av personalomsättningar och andra yttre förändringar.

Konkreta metoder med helhetssyn och fokus på psykosocial miljö möter skolans behov

Målsättningen för regeringsuppdraget har varit att stärka skolans alkohol- och drogförebyggande arbete. Flertalet av de insatser, som ingår under de olika hörnstenarna erbjuder emellertid också lösningar på skolans egna upplevda behov av en förbättrad psykosocial miljö. Detta har varit avgörande för det stora intresse som ”Skolan förebygger” har mötts av från lärare, rektorer och utbildningsförvaltningar. Skoluppdraget har således i hög grad uppfyllt det första, grundläggande nyckelbegreppet i implementeringsprocessen.

Hand i hand med skolans kärnuppdrag

De risk- och skyddsfaktorer kring alkohol och droger som skolan kan påverka handlar i hög grad om att främja skolnärvaro, ge förutsättningar för studiero, trygghet och goda relationer genom föräldrasamverkan och metoder som stärker ledarskapet och tränar elevernas sociala och emotionella kompetens. Det vill säga insatser som stärker arbetet med skolans kunskapsförmedlande uppdrag och motverkar trakasserier, hot och en otrygg, stökig klassrumsmiljö. Det är, enligt Skolverkets attitydundersökning (Skolverket, 2007) samt Brå:s studier (Brå,

2006), också några av skolans allvarligaste problemområden.

Konkreta fungerande metoder

Pedagoger efterlyser, i likhet med många andra yrkesgrupper, konkreta, fungerande metoder som underlättar arbetet och erbjuder lösningar på olika problem. De olika hörnstenarna i "Skolan förebygger" erbjuder i hög utsträckning insatser som enligt svensk eller internationell forskning visat sig verkningsfulla. Till de olika programmen/metoderna finns utbildningar och manualer kopplade.

Från fragmentisering till helhet i skolans förebyggande arbete

Många riskbeteenden har gemensamma underliggande orsaker. Alkohol- och drogförebyggande insatser inom de fyra hörnstenarna har också effekter på andra normbrytande beteenden, till exempel kriminalitet, tobak samt på psykisk ohälsa hos flickor (Sundell, 2007b). "Skolan förebygger" bidrar därmed till en ökad helhetssyn i skolans förebyggande arbete och stärker den satsning på att främja psykisk hälsa som uttrycks i regeringens folkhälsoproposition.

Två populära program

Av de program som finns beskrivna i verktygslådan har Örebro preventionsprogram (ÖPP) samt Motiverande samtal (MI) spridits till flest kommuner. Båda programmen är relativt enkla att införa och kräver endast utbildning av ett begränsat antal personer inom en kommun. För ÖPP:s del behöver kommunen ha tillgång till instruktörer som i sin tur kan utbilda några föräldramötespresentatörer per skola. Utbildningarna i MI har riktat sig till elevhälsans personal.

Regionala/lokala samarbetspartners

Den samverkan, som har skett med länsamordnare och kommunala samordnare, landstingens och regionernas folkhälsoenheter samt SKL:s länsavdelningar, har varit en viktig framgångsfaktor. Planeringen av de regionala insatserna har skett i nära samverkan och har kunnat utformas så att de har varit i samklang med det arbete som redan påbörjats i regionen. De regionala/lokala företrädarna har ofta haft egna skolnätverk och adressregister till skolor och kommuners beslutsfattare, vilket resulterat i högt deltagande på konferenserna. Framför allt har emellertid samarbetet inneburit att länsamordnarna tagit ett stort ansvar för att driva utvecklingsarbetet vidare efter konferenserna.

Hinder/problem

"Det är en paradox att skolan, som själv är en utbildningsinstitution, i så liten utsträckning bygger sin verksamhet på forskning och kunskap. Istället styrs skolpolitik och läroplaner i första hand av ideologi"

/Intervju med Prof. Terje Ogdén i tidningen Alkohol och Narkotika, CAN nr 2/07.

Olika kunskapssyn

Den medicinska/naturvetenskapliga kunskapssyn, som "Skolan förebygger" vilar på, har mötts av kritik från den pedagogiska forskningens företrädare. De menar att preventionsforskningen är alltför normativ och ifrågasätter om det går att mäta effekterna av olika förebyggande insatser. I stället för att föra ut olika

manualbaserade metoder menar man att det är upp till den egna läraren eller skolan att dra slutsatser av, och utveckla, den pedagogiska forskningens resultat till en egen praktik.

FHI:s mandat i skolfrågor

En del av institutets regionala samarbetspartners har efterlyst ett tydligare engagemang i skoluppdraget från Myndigheten för skolutveckling. Man har sett en risk att FHI, som inte har ett tydligt mandat i skolfrågor, drunknar i kören av alla de aktörer som vill att skolan ska arbeta med just deras frågor. Eftersom skolans personal upplever att innehållet i "Skolan förebygger", möter deras egna behov har emellertid institutets förtroende och mandat i skolfrågor ökat markant. Detta har kunnat avläsas i såväl materialbeställningar som i ökande deltagarantal i de regionala konferenser som arrangerats.

Skepsis till policies/handlingsplaner

Betydelsen av policies och handlingsplaner betonas starkt i de delmål, som regeringen angett för uppdraget. Fördelarna med att upprätta policies/handlingsplaner är många. De ger förutsättningar för långsiktighet, ekonomiska medel och samordnade insatser som förstärker varandra. Tydliga riktlinjer för hur skolpersonal ska agera i olika situationer bidrar till tydliga regler och konsekvenser om man bryter mot dem.

Samtidigt kan en viss skepsis till policies och handlingsplaner konstateras bland lärare och rektorer. Ofta har skolan redan utarbetat flera olika policydokument kring arbetsmiljö, kränkande behandling och mobbning, trygghetsfrågor och jämställdhet. En del av de upprättade policydokumenten eller handlingsplanerna har upplevts som "hyllvärmare".

De insatser, som "Skolan förebygger" omfattar är också så breda att de inte från personalens sida i första hand associeras med en alkohol- och drogförebyggande policy/handlingsplan.

I ett fortsatt skoluppdrag bör själva processen kring framtagandet av policyn/handlingsplanen illustreras och levandegöras genom goda exempel från enskilda kommuner/skolor,

Framtiden

Utbildningskapacitet

Flera regionala och lokala aktörer har framfört farhågor för att bristen på utbildare av handledare inom efterfrågade program ska utvecklas till ett allt större hinder i takt med en ökad efterfrågan. Bristen på utbildare betonas också i STAD:s utvärdering. Tillgången på utbildare kan med en framtida ökande efterfrågan bli en flaskhals som kan få en negativ inverkan på kvaliteten i tillämpningen av programmen, vilka ofta "ägs" av privata konsulter. I framtiden är det önskvärt att utbildningskapacitet inom ett urval program byggs upp på regional nivå i anslutning till högskolornas regionala utvecklingscentra eller andra former av regional kompetenscentra.

Med en alltför dålig balans mellan tillgång och efterfrågan ökar risken för ökande utbildningskostnader och framför allt risk för försämrad kvalitet. Intervjuerna med programansvariga visar dock att flertalet anser sig ha kapacitet och beredskap att möta en ökad efterfrågan.

Kvalitetsuppföljning

Den relativt stora spridning, som flera av programmen har fått i en del län, har aktualiserat behovet av lokal/regional kvalitetsuppföljning. Det kan ske genom de regionala nätverk för handledare inom ett eller flera program, som planeras i försökslänen. Syftet med nätverken är att ge kompetensutveckling samt att få information om hur arbetet bedrivs i de olika kommunerna och skolorna. I Solna, en av de sex försökskommunerna, har man utarbetat instrument för kvalitetsuppföljning i form av enkäter till dem som arbetar med programmen i skolorna. I dessa anges även ansvarsområden för programansvariga på olika nivåer, förslag på tidsåtgång för handledning samt former för utbildning till nyanställd personal.

Kunskapsstöd

I vetenskaplig litteratur om spridning och implementering av nya idéer eller metoder används begreppen sändare, förändringsagent och mottagare (Guldbrandsson, 2007). Statens folkhälsoinstitut har inom ramen för regeringsuppdraget haft rollen som sändare och de kommunala utbildningsförvaltningarna, elevhälsa och rektorer har utgjort mottagare för budskapet. Alkohol- och drogsamordnarna på läns- och kommunal nivå har haft den viktiga rollen som förändringsagenter. Det kan emellertid också vara en utsatt position. Det finns ett naturligt motstånd att ta till sig nya idéer, i synnerhet då de kommer från en för skolan främmande forskningstradition. Ett omfattande kunskapsstöd från FHI till samordnarna är därför betydelsefullt.

Den verktygslåda, som publicerats inom uppdraget, har utgjort ett sådant kunskapsstöd och tycks ha fått en stor inverkan på kommuners och enskilda skolors val av insatser. Den får emellertid en viss kritik i STAD:s utvärdering och behöver förbättras och uppdateras. Den granskning av förebyggande program som bedrivits i Norge kan ge erfarenheter inför ett sådant utvecklingsarbete. I Norge har forskargrupper, på uppdrag av Utdanningsdirektoratet samt Social- och helsedirektoratet, granskat de förebyggande program som används i skolan. I redovisningen av granskningen delas programmen in i tre kategorier: program med dokumenterad effekt, lovande program samt program som sannolikt inte har någon effekt.

Under större delen av tiden för uppdraget har systematiserad, lättillgänglig kunskap om implementeringens svåra konst i hög grad saknats. Det har inneburit att implementeringen troligen varit mer intuitivt utformad än forskningsbaserad i många kommuner. Under uppdragets avslutande halvår publicerades dock en forskningssammanställning, "Från nyhet till vardagsnytta", av Karin Guldbrandsson och det är angeläget att i seminarieform sprida dess innehåll till lokala och regionala samordnare.

Stöd i styrdokument och grundutbildning

För att nya kunskapsbaserade metoder ska bli en del av skolans vardagsarbete och fortleva oberoende av personalomsättningar och andra yttre förändringar krävs också ett mer långsiktigt strukturellt stöd. Krav på kunskapsbaserat förebyggande arbete bör ingå i skolans olika styrdokument.

Tillsynsverksamheten över skolan har stora möjligheter att påverka skolans beslutsfattare. Den personal, som bedriver inspektionsverksamhet i skolorna, bör få ökad kunskap om hur skolan kan arbeta kunskapsbaserat med att utveckla den psykosociala miljön och lärarledarskapet.

I grundutbildningen av lärare bör i framtiden ingå att ge studenterna kunskaper och färdigheter i något/några kunskapsbaserade förebyggande program. I synnerhet gäller det de program som, förutom sin förebyggande effekt, i så hög utsträckning kan underlätta lärarens arbete genom att bidra till ett tryggt och lugnt skolklimat och goda relationer i klassrummet.

Rekommendationer från en avslutande dialogkonferens

I december 2007 hölls en avslutande ”dialogkonferens” för skoluppdragets samarbetspartners. Efter en inledande föreläsning om implementering utbytte de drygt 60 deltagarna erfarenheter och diskuterade det framtida lokala och regionala arbetet gentemot skolan. Bättre samverkan på alla nivåer efterlystes – inte minst på myndighetsnivå. Regionala centra med tillgång till utbildare inom ett urval program och metoder, en genomtänkt struktur för det fortsatta implementeringsarbetet på alla nivåer, instrument för kvalitetssäkring samt för enkla effektutvärderingar på kommun- eller skolnivå är ytterligare exempel på stödjande insatser som efterlystes för att underlätta utvecklingen av skolans förebyggande arbete. En dokumentation av dialogkonferensen bifogas.

Från AN till ANTD

Regeringsuppdraget Skolan förebygger har haft fokus på alkohol- och narkotikaförebyggande insatser. Flera av de risk- och skyddsfaktorer, som gäller alkohol och narkotika, gäller emellertid också för en rad andra riskbeteenden. Skolk, skolmisslyckande samt tydliga regler och förväntningar från vuxna har exempelvis även samband med användningen av tobak bland barn och ungdomar (Sundell m fl, 2005, Nilsson, 2004 och Marklund, 1989).

Tillgänglighetsbegränsande insatser samt Motiverande samtal är exempel på metoder som används i brett förebyggande syfte. Det är dock viktigt att påpeka att det ofta inte är den enskilda metoden i sig, utan snarare kombinationen av flera olika metoder och strategier, som kännetecknar ett framgångsrikt förebyggande ANTD-arbete (Statens folkhälsoinstitut, 2003b).

Det finns således mycket som förenar det tobaksförebyggande arbetet med alkohol- och narkotikaförebyggande insatser. Givetvis finns det också skillnader i såväl synen på de olika riskbeteendena som i valet av insatser. Till skillnad från för vuxna så finns det dock en nolltolerans mot barn och ungas användning av alkohol, narkotika och tobak.

Det svenska tobaksförebyggande arbetet är i en internationell jämförelse mycket lyckosamt. Det är därför viktigt att erfarenheterna från det arbetet sprids och även kommer dem till del som arbetar med alkohol- och narkotikaprevention.

En utveckling från AN till ANTD i ”Skolan förebygger” bör innefatta:

1. en genomgång av evidens i vilken utsträckning olika program/metoder gäller samtliga fyra riskbeteenden. Finns specifika skolbaserade förebyggande metoder för något riskbeteende?
2. Utveckling av hemsidan till att omfatta ett ANTD-perspektiv på kunskapsområden och insatser
3. Goda exempel på policies/handlingsplaner som omfattar ANTD

Förslag till fortsatta insatser i skolan 2009-2011

Regeringsuppdraget ”Skolan förebygger” bygger på en ny syn på effektiv alkoholprevention i skolan. Enligt de traditionella föreställningarna går det att förebygga alkoholbruk genom att undervisa om frågan, genom kunskapsförmedling eller med användning av beteendevetenskapligt baserade metoder. Forskningen har entydigt visat att sådana insatser inte påverkar alkoholbruk annat än högst tillfallet. Senare studier visar istället att en skola som fungerar väl i sitt grunduppdrag även förebygger alkoholbruk. ”Skolan förebygger” har fört ut denna syn på alkoholprevention till svenska skolor. Av landets rektorer är det 80 procent som endera känner till projektet ”Skolan förebygger” eller som känner till kunskapsbaserade metoder. Arbetet har således varit framgångsrikt i sin första fas.

Nästa steg är att öka andelen skolor som använder effektiva metoder. ”Skolan förebygger” har lyft fram socialt-emotionellt lärande, motiverade samtal, föräldrastöd och ledarskap i klassrummet. Det finns ytterligare evidensbaserade metoder lämpande för skolan, exempelvis metoder som minskar aggressivitet i klassrummet. En fortsatt spridning av evidensbaserade metoder kräver utökad fortbildning av skolpersonal i sådana metoder. Statens folkhälsoinstitut (FHI) kan inte genomföra sådan fortbildning. Däremot kan myndigheten bidra till att ledningen för landets skolor, i högre omfattning än som idag är fallet, tillgodoser detta behov. Uppgiften ligger i linje med FHI:s uppdrag som kunskapscentrum och kan integreras i FHI:s ordinarie verksamhet. Uppgiftens omfattning gör det dock motiverat att under ett begränsat antal år fortsatt intensifiera FHI:s uppdrag att sprida kännedom i landet om de effektiva metoder som finns som kan bidra till att reducera ungdomars bruk av alkohol, tobak och narkotika.

Uppgiften innebär således att sprida de nya metoderna. För att beskriva de insatser FHI behöver genomföra kan begreppen hämtas från den tradition som benämns social marknadsföring. Social marknadsföring har hämtat strategier från kommersiell marknadsföring och applicerar dem på allmännyttiga frågor. Ett fortsatt skoluppdrag kan således beskrivas som **marknadsföring av ett antal utbildningar för skolpersonal** i metoder som påverkar bruk av alkohol etc. Inom social marknadsföring är det vanligt att särskilja fem ”P:n”, produkter, pris, promotion, plats och positionering.

Produkter

Karin Guldbrandsson har i en skrift utgiven från FHI sammanställt forskning kring de egenskaper som är avgörande för om en metod framgångsrikt kan spridas (Guldbrandsson 2007). Resultaten från dessa studier går att överföra till ett fortsatt skolprojekt. **Metoden ska möta ett behov** som läraren har, den ska göra det på ett sätt som är betydligt bättre än de metoder som idag används, den ska vara lätt att använda, den ska vara **evidensbaserad**, den ska gå att anpassa till lokala förhållanden och den ska vara förenlig med rådande värderingar.

I slutrapporten konstateras att en viktig framgångsfaktor i arbetet med ”Skolan förebygger” har varit att metoden möter ett behov som läraren har. Detta kan förefalla vara självklart. Dock har det varit vanligt att metoder som hälsosektorn spritt till skolan svarat mot hälsosektorns behov snarare än skolans behov. Nuvarande skollag ålägger skolan att orientera eleverna om faktorer som påverkar hälsa. Skolan har däremot ingen explicit uppgift att påverka hälsovanor. Ett mål som är självklart för hälsosektorn har således inte primär relevans för skolan.

Möjligheten för skolprojektet ligger därför i att sprida **metoder som både har ett direkt värde för läraren i det vanliga arbetet i skolan** och som **samtidigt bidrar till att reducera alkoholbruk** etc. Socialt och emotionellt lärande får tjäna som exempel. Metoderna bidrar till en lugn och positiv atmosfär i klassrummet. Detta har uppenbart värde för läraren. För hälsosektorn är metoden intressant eftersom den reducerar berusningsdrickande, utagerande beteendeproblem samt även förekomst av nedstämdhet och oro.

Förutom spridningen av föräldramötesprogrammet ÖPP koncentrerades arbetet under det genomförda skoluppdraget **på fyra metoder** som alla uppfyller dessa krav, pedagogiska metoder som främjar socialt och emotionellt lärande, föräldrastöd, pedagogiska metoder som bidrar till lugn i klassrummet samt elevhälsans användning av s.k. motiverande samtal. **Samtliga metoder utvecklar skyddsfaktorer** mot bruk av alkohol, tobak, droger och dopingmedel. **Ytterligare fem metoder** uppfyller sannolikt motsvarande krav: program som förebygger mobbning, lokal policy kring alkohol och tobak, pedagogiska metoder som bygger på kognitiva principer och reducerar oro, fritidsverksamhet i skolan, samt återföring av information om elevernas hälsa och hälsovanor från elevhälsovården till skolledningen.

Den bifogade översikten som behandlar insatser i gymnasieskolan visar att evidensbaserade insatser i dessa åldrar ryms inom de nio angivna metoderna. Det finns tydliga **anknytningar** mellan flera av de angivna metoderna och till **andra insatser som är aktuella vid FHI**. Spridning av **föräldrastöd** är föremål för separata satsningar. Metoden **motiverade samtal** är densamma som används inom Riskbruksprojektet och kommer att användas i arbetet inriktat på att förebygga fetma. Mätning av ungdomars psykiska hälsa kommer att genomföras. FHI:s ska bidra till att utveckla metoder för återföring av uppgifter till skolan för att därigenom främja utveckling av hälsofrämjande insatser. Detta arbete har nära beröring med den **lokala återföring av hälsodata från skolhälsovården** som ingår som en av de nio metoderna.

Under perioden 2009-2011 är avsikten att inrikta arbetet på att sprida dessa nio metoder. Vissa kompletterade kunskapsöversikter behöver genomföras för de fem metoder som här föreslås tillföras skoluppdraget.

Pris

Det pris en skola behöver betala för att införa en av de nio metoderna har betydelse för hur lätt metoden går att sprida. Ett lågt pris underlättar självfallet spridningen. De direkta kostnaderna härrör från kostnaderna för att utbilda skolpersonal i någon av de nio metoderna. **Kostnaden per utbildningsplats under 3 dagar inkl ev. resor och ev. logi är ca 4,5 tkr.**

Det är möjligt för staten att sänka det priset för utbildningar genom subventioner och därigenom öka efterfrågan. Ett högre pris bidrar dock till att insatsens genomförande måste förankras högre upp i skola och kommun. Detta ökar chansen för att en lärare som deltagit i en utbildning också kommer att använda sig av den i det dagliga arbetet. Det är därför **i allmänhet inte lämpligt att subventionera utbildningar.**

Det kan dock finnas undantag från denna princip. Skolsköterskor träffar regelbundet alla elever för enskilda samtal. Dessa tillfällen lämpar sig väl för rådgivning av riskkonsumenter, främst på högstadiet och i gymnasieskolan. Liknande principer som ingår i riskbruksprojektet kan tillämpas. En förutsättning är att skolsköterskan tillämpar moderna effektiva principer för samtal. Detta kräver fortbildning i **motiverade samtal (MI)**. Kostnaderna belastar vanligen den enskilda skolan. Från en skolledares perspektiv är denna kostnad inte självfallet prioriterad. Det kan därför vara motiverat att staten subventionerar sådan utbildning. Totalt finns ca 4000 skolsköterskor i landet. År 2008 har cirka 1000 skolsköterskor redan utbildats i MI. Det återstår ca 3000 skolsköterskor som ej fått utbildning. Kostnaden för detta kan skattas till ca 14 mnkr. Denna summa är betydande. Det är därför motiverat att utveckla alternativa metoder för fortbildning.

Erfarenheter i landet med att utbilda BVC-sjuksköterskor i rådgivning till nyblivna föräldrar kring bruk av tobak visar att filmbaserat fortbildningsmaterial ("Rökfria barn") leder till liknande effekter som fortbildning med särskilda utbildare. "Rökfria barn" bygger på samma principer som MI och har liknande komplexitet. Det filmbaserade materialet, inspelat på videokassetter, används vid personalfortbildning i grupp på den ordinarie arbetsplatsen. Internationell forskning visar att filmbaserad fortbildning effektivt kan bidra till att personal kan utveckla nya färdigheter motsvarande MI. För att reducera kostnaden för spridning av MI är det därför lämpligt att ta fram ett DVD baserat material. Kostnaden skattas till 1,5 mnkr. vilket bör jämföras med 14 mnkr. Ett sådant fortbildningsmaterial kan även användas för andra personalgrupper inom och utom skolan. Kostnaderna för sådan fortbildning blir högst begränsade.

Promotion

Ett första steg är klargöra vilka personer som aktivt marknadsförande insatser i första hand ska riktas till. Följande alternativ föreligger. 1) Lärare och annan skolpersonal, en grupp som omfattar mer än 200 000 individer. 2) De ca 5000

rektorer som finns i landet. 3) Beslutsfattare på kommunal nivå, skoldirektörer samt skolstyrelsens ordförande och motsvarande befattningar. Med 290 kommuner och biträdande befattningar omfattar gruppen ca 1200 individer. 4) Lokalt förankrade vidareförmedlare, främst alkohol- och drogsamordnare och folkhälsoplanerare. Gruppen kan uppskattas till ca 400 individer.

Andra steget är att välja metod för marknadsföring. De insatser som har störst effekt är att träffa mottagarna en och en vilket möjliggör dialog. Det är då lämpligt att använda de metoder som används inom s.k. relationsmarknadsföring. Effekterna blir mindre av att träffa individer i grupp. Den lägsta kostnaden uppstår vid att sända ut tryckt material. Kostnaderna, å andra sidan, står vanligen i omvänd proportion till effekterna. Utmaningen vid marknadsföring är att hitta en optimal mix av effekt i förhållande till kostnad per mottagare.

En rimlig bedömning är att **möten i grupp på länsnivå i samarbete med alkohol- och drogsamordnare och folkhälsoplanerare** ger de största effekterna i förhållande till kostnaden. Ett argument är att det på denna nivå finns samordnare på länsstyrelserna som FHI kan samarbeta med. Ett ytterligare argument är att möten på denna nivå möjliggör interaktion mellan deltagarna. Sådant erfarenhetsutbyte, "nätverksträffar", har ett stort egenvärde.

Plats

Tre "platser" är aktuella. 1) Webbplatsen www.fhi.se som tillhandahåller aktuell information om metoderna, alltifrån evidens till praktiska detaljer kring utbildningar. 2) **Telefonrådgivning** från barn och ungdomsgruppen vid FHI. Denna rådgivning ska samspela med information på webbplatsen. 3) **Årliga länsvisa möten** främst för alkohol- och drogsamordnare och folkhälsoplanerare.

Positionering

Skolan är ett fält där **många intressenter gör anspråk på att få utveckla skolan**. Främst står de **nationella skolmyndigheterna** som har till uppgift att utveckla skolan i den riktning som regeringen anger. Utvecklingen av den nationella skolpolitiken under de senaste åren sätter fokus på skolans grunduppdrag, att utveckla eleverna färdigheter i skolans kärnämnen. Exempelvis har utbildningsdepartementet avsatt mer än 1 000 mnkr för fortbildning av lärare i matematik.

Företrädare för alkohol och drogfrågor konkurrerar även med aktörer som vill utveckla skolan kring andra specifika frågor: miljöfrågor, jämställdhet demokrati osv. Aktörerna kan både vara myndigheter och frivilliga organisationer. Vidare finns ett stort antal producenter av fortbildning för skolpersonal som inte rör hälsoområdet.

Den konkurrens som alkohol- och drogförebyggande insatser möter är således betydande. **Möjligheten för "Skolan förebygger" ligger i att insatserna stöder skolan i dess kärnuppdrag istället för att konkurrera om lärarnas och elevernas tid.** Att insatserna främjar både hälsa och lärande är dock inte uppenbart för personer verksamma inom skolan. Det genomförda projektet 2005-

2007 har lagt grunden för en sådan syn. Avsikten är att ytterligare söka befästa denna uppfattning.

Inom skolan, liksom inom andra system, finns det vissa personer med stora kontaktnät och hög trovärdighet. Sådana personer brukar kallas **opinionsledare**. Det finns etablerade metoder för att identifiera opinionsbildare inom ett fält. Sådana metoder används bl.a. inom läkemedelsindustrin. Personer tillfrågas om vilka de tar kontakt med för att få synpunkter inom ett område, De angivna kontakterna får sedan i sin tur ange vilka de själv tar kontakt med osv. På detta sätt går det att rita upp kontaktkartor. Där framgår vilka som är opinionsbildare, dvs vilka personer många tar kontakt med. Avsikten är att identifiera och kontakta dessa personer för att med dem diskutera värdet för skolan som helhet av de utvalda metoderna. Förhoppningen är vidare att opinionsbildarna tar till sig grundsynen och är beredda för förmedla dem vidare.

Lokalt utvecklingsarbete

Det kan vara befogat att intensifiera arbetet i några kommuner. Regeringen avser att stödja **lokalt sektorsöverskridande hälsofrämjande arbete** genom att avsätta 50 miljoner kronor för ett treårigt nationellt interventionsprogram omfattande ett urval av kommuner. Denna satsning är en naturlig plattform för att intensifiera arbetet inom skolprojektet inom några kommuner.

Alkoholkommittén har under åren 2005-2007 gjort vissa satsningar på s.k. modellskolor på grundskole- och gymnasienivå. Satsningar på modellskolor har varit en de viktigaste metoderna Myndigheten för Skolutveckling (MSU) använt sig av för att utveckla skolan. Det finns dock föga stöd för att arbetet vid en modellskola sprider sig till andra skolor. Vidare upphör MSU. Därför föreslås inga fortsatta satsningar på modellskolor.

Inom ramen för skoluppdraget 2005-2007 har särskilda lokala satsningar skett i två län, **Skåne och Värmland**. Det förslag som lämnas här med telefonrådgivning och länsvisa möte är lämpade som former för stöd även i dessa län. Det är motiverat med intensivare satsningar i dessa län för att det redan genomförda arbetet ska fullföljas.

Uppföljning

Det är angeläget att klargöra i vilken omfattning de nio metoderna faktiskt används i skolan. Flera initiativ pågår inom FHI där syftet är att utveckla metoder för att på kommunal nivå registrera i vad mån evidensbaserade hälsofrämjande insatser används inom en kommun. En lovande ansats som har diskuterats med SKL är att utveckla en **webbplats** där en representant på kommunal nivå, folkhälsoplanerare eller alkohol- och drogsamordnare, **matar in uppgifter om vissa evidensbaserade insatser**. Uppgifterna blir sedan tillgängliga för alla användare, både för uppföljning på nationell nivå och för jämförelser olika kommuner emellan (benchmarking).

Budget

De årliga kostnaderna per år skattas till 2500 tkr, se nedan.

Insats	Kostnad (tkr)
Utveckling och uppdatering av webbplats	150
Utveckling av DVD-baserat fortbildningsmaterial för Motiverade samtal - fördelat på 3 år	500
Årliga länsvisa möten med lokala vidareförmedlare	1500
Arbete med opinionsbildare och utveckling av metoder för lokal återföring av hälsodata	250
System för uppföljning	100
Summa	2500

Referenser

Alkoholkommittén. (2007). Kartläggning av de kommunala samordnarnas arbete 2003-2007. (Engdahl B, Romelsjö A.) Stockholm. Alkoholkommittén (ej publicerad).

Brå (2006). Ungdomar och brott åren 1995-2005. Rapport 2006:7. Stockholm. Brottsförebyggande rådet.

CAN (2008). Skolelevers drogvanor 2007. Rapport nr 108. Stockholm. Centralförbundet för alkohol och narkotikaupplysning.

Guldbrandsson K. (2007). Från Nyhet till vardagsnytta. Om implementeringens mödosamma konst. 2007:20. Karin Guldbrandsson. Stockholm. Statens Folkhälsoinstitut.

Kimber B. Sandell. R, Bremberg S. (2008)
Social and emotional training in Swedish classrooms for the promotion of mental health: results from an effectiveness study in Sweden.
Health Promotion International. Jan 21.2008.

Marklund U. (1989) Det onda jag inte vill det gör jag. En kartläggning av 13-17-åringars tobaksvanor, kunskaper och attityder. SoS-rapport 1989:6. Stockholm: Socialstyrelsen; 1989.

Myndigheten för skolutveckling. (2003). Insatser i skolan som stärker hälsofrämjande skolutveckling och förebygger alkoholskador och narkotikamissbruk. Dnr 51-2002:2643. Stockholm. Myndigheten för skolutveckling

Nilsson, Maria, 2004: Tonåringar om tobak 2003 – vanor, kunskaper och attityder. Rapport R 2005:32. Stockholm: Statens folkhälsoinstitut; 2004.

Skolverket (2007). Attityder till skolan 2006. Elevernas och lärarnas attityder till skolan. Rapport 299. Stockholm. Skolverket

Skolverket (2006). Allmänna råd och kommentarer. Kvalitetsredovisning. Skolverkets allmänna råd 2006, 06:950. Stockholm. Skolverket.

Statens folkhälsoinstitut (2002a). Förebyggandets konst. Insatser för att stärka den alkoholskadeförebyggande verksamheten i skolan. Rapport nr 2002:34. Stockholm. Statens folkhälsoinstitut.

Statens folkhälsoinstitut (2002b). Tobaksfria ungdomar – hur når vi dit? Rapport 2002:26. Stockholm: Statens folkhälsoinstitut; 2002.

Statens Folkhälsoinstitut. (2003). Att upptäcka mötesplatser. Förslag till hur inslag om prevention och missbruk kan förstärkas i grundutbildningen av lärare. Rapport nr 2003:39. Stockholm. Statens folkhälsoinstitut.

Statens folkhälsoinstitut (2005). Kommunernas organisation för folkhälsofrågor 2004.

R 2005:64. Stockholm. Statensfolkhälsoinstitut/Barni Noor.

Statens folkhälsoinstitut (2008). Kartläggning över länssamordnarrollen. Östersund. Statens folkhälsoinstitut (Annika Frykholm) Arbetsmaterial.

Sundell K., Forster M. (2005). En grund för att växa. Forskning om att förebygga beteendeproblem hos barn. FoU-rapport 2005:1. Stockholm. Socialförvaltningen, Forsknings- och Utvecklingsenheten

Sundell K. (2007a)). Normbrott och psykisk ohälsa. FoU-rapport 2007:4. Stockholm. Socialförvaltningen, Forsknings- och Utvecklingsenheten

Sundell K. (2007b). Att förebygga alkohol och droger bland elever i grundskolan En utvärdering av Alkoholkommitténs och Mobilisering mot narkotikas förebyggande arbete i 21 grundskolor < PRELIMINÄR VERSION >

Sundell, El-Khuori & Månsson, (2005). Elever på vift. Vilka är skolkarna? FoU-rapport 2005:15. Stockholm: Forsknings- och utvecklingsenheten, Stockholms stadsledningskontor; 2005

WHO (2006). Barnekow V., Buijs G., Clift S., Bruun Jensen B., Paulus P., Rivett D., Young I. The European Network of Health Promoting Schools, WHO 2006) som sammanställts från WHO:s arbete med Health Promoting Schools.

Bilagor:

1. Ekonomisk redovisning
2. STAD:s utvärderingsrapport
3. Dokumentation från dialogkonferens 4 december 2007
4. Kunskapsöversikt om förebyggande arbete för ungdomar i gymnasieålder